

קונטרס
מנחת שאול

הלכות ומנהגי
חודש אדר ופורים

☆

מפתח עניינים

ד	חודש אדר
ה	שנה מעוברת
ה	ארבע פרשיות
ו	פרשת זכור
ט	תענית אסתר
יב	זכר למחצית השקל
יד	מהות וחשיבות היום
יז	מקרא מגילה
כו	מתנות לאביונים
כט	משלוח מנות
לא	סעודת פורים

דיני פורים שחל בערב שבת: עיין בעמודים טז', יז', יח', כז', לד'.

אשמח מאוד לקבל הגהות והערות
בכל עניני הקונטרס ניתן לפנות
minchatshaul@gmail.com

חובר ע"י הצעיר באלפי ישראל
שאול דניאל בהר"ר יעקב סעיד שליט"א
אדר ב' תשפ"ב

מהדורה נוכחית יו"ל
בסיוע ביהכ"נ אורות חיים ומשה

לעילוי נשמת

ה"ה יוסף מאיר בן וועלוול ע"ה. ה"ה משה חיים בן סופיא ע"ה
ה"ה ויקטור בן ריני [Rene] ואשתו אילסא בת ויקטוריא ע"ה
ה"ה תוופיק בן רחל ומרת רג'ינה בת מרים ע"ה

לרפואה שלימה

כל חולה עמו ישראל ובפרט
מו"ר הרה"ג רפאל גבריאל אליהו בן רחל ג'ברא שליט"א
ה"ה יוסף נתן בן שרה חלבה הי"ו

להצלחת

ה"ה מרדכי [Mark] בן לידיא הי"ו
ה"ה אהרן בן דוד נקצ'ה הי"ו
ה"ה יונתן בן בנימין כהן הי"ו
ה"ה דניאל בן אילינא הי"ו

יה"ר שיראו נחת מכל יוצאי חלציהם, והקב"ה ישמרם ומכל צרה יצילם,
ויאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, וישלח להם ברכה והצלחה בכל
מעשי ידיהם לאורך ימים ושנים, ויזכו לראות בבנין גואל, אמן.

להצלחת כל יהודי אוקראינה, אחינו בני ישראל הנתונים בצרה, המקום ירחם
עליהם, ויוציאם מצרה לרווחה ומאפילה לאור גדול, השתא בעגלא ובזמן קרוב, אמן.

חודש אדר

- א. טעם שחודש אדר נקרא אדר, כתוב בשפת אמת (ליקוטים) בשם זקנו חידושי הר"ם שאדר הוא ע"ש מה שאמרו חז"ל במדרש (שמות רבה ריש פרשת תרומה) עשו לי קיטון ואדור ביניכם, כלומר בחודש זה על האדם להכין בית דירה למשכן השכינה, לפנות את לבו ולנקות את עצמו מכל שיג של עבירה, של גאווה וגסות הרוח, המונעים את השראת השכינה, ואז יזכה שההארות החג אכן יוכלו למצוא מקום ומשכן אצלו.
- ב. סגולה גדולה לקרוא ספר תהלים בראש חודש אדר (באר הפרשה, פרשת משפטים תשע"ט בשם רבי חיים ויטל), וכן כתוב בספר דבר נחמד (להגה"צ רבי שריה דבלצקי זצ"ל, ער"ח אדר) בזה"ל, הרה"ג כמוהר"ר אליהו כהן ז"ל והרב המופלא כמוהר"ר חיים אבולעפיה ז"ל קבלו מתלמידי מורנו מוהר"ר חיים וויטאל ז"ל, שצריך אדם ביום משמרת ראש חודש אדר לקרוא את התהלים כולו, וזה סגולה לתיקון הנשמה ויש בו עוד כמה סודות טמירים, ורצוי שביום זה יתאספו יראי ה' ויעשו תיקון זה.
- וכבר הגיד החוזה מלובלין זצ"ל (דברי אמת פרשת תרומה) את גדולת יום ראש חודש אדר, במאמרם (במסכת ביצה דף ט"ו ע"ב) הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהן אדר, כי נכסיו הנשארים כקנין בידי האדם לנצח, הם מעשיו הטובים, [דאילו כסף וזהב אינם נכסים נצחיים], ובפרט התפילות שהן מדברים העומדים ברומו של עולם, ולא עוד אלא שעיקר התפילה בלחש היא, לכן נקראת נכסים מלשון כיסוי והצנע, וזהו אמרם, הרוצה שיתקיימו ויתקבלו לרצון נכסיו, אלו תפילותיו, יטע בהן אדר, פירוש יתפלל על זה בראש חודש אדר, אז יפלה ה' את תפילתו, שנאמר אדיר במרום, זה התפילה העומדת ברומו של עולם, ה' נעשה כולו רחמים, ויתקבלו בקשותיו ויתמלאו משאלותיו. ובפרט שהאי יומא, הוא ראש לכל חודש אדר, שכולו זמן עת רצון, כמו שהובא בצמח צדיק (חודש אדר ד"ה משנכנס אדר) בשם זקנו האהבת שלום, דאדר ר"ת, רעוא דרעון אשתכח, היינו שכל החודש כולו הינו עת רצון, לפעול בו דבר ישועה ורחמים.
- ג. משנכנס אדר מרבים בשמחה¹, ומזל החודש גורם לטובה, ולכן, ישראל שיש לו דין עם גוי, ישתדל כמיטב יכולתו שהדין יתקיים בחודש אדר (מסכת תענית דף כ"ט ע"א ע"ב ומשנה ברורה סימן תרפ"ו ס"ק ח'), ושאל יסתיים בו, מפני שבחודש זה יד ישראל על העליונה (חיי אדם סימן קנ"ה סעיף א'), ויש להשתדל להרבות בשמחה כל החודש (אשל אברהם בוטשאטש שם סעיף ב' וחתם סופר בהגהות על השו"ע סימן תקנ"א ס"ק ב'), ומ"מ אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה (שו"ע סימן תק"ס סעיף ה'), ואפי' בשמחה של מצוה, כגון חנוכה ופורים (משנה ברורה שם ס"ק כ').
- ד. משנכנס אדר מרבים בשמחה, במה מבטאים את ההלכה [מלבד עצת חז"ל שהוא זמן מסוגל לדון עם העכו"ם], י"א שאין הכוונה להרבות פעולות של שמחה, אלא עיקר הדין הוא להסיר מלבו בימים אלו כל עצב ודאגה (הליכות שלמה פורים פרק י"ח אורחות הלכה הערה 36), י"א שכל דבר שמרבה אצלו שמחה, יש בזה מצוה, ולכן לא פרטו חז"ל באיזה אופן ירבה בשמחה (נימוקי אורח חיים ס"א בשם שער יששכר), י"א שריבוי השמחה בחודש אדר הוא ע"י לימוד תורה, וכמו שכתוב פקודי ה' ישרים משמחי לב (הקדמה לספר קונטרס חידושי מרן הגר"ח קניבסקי), ומאיך י"א שאין שמחה אלא ע"י אכילה ושתיה (שר"ת צפנת פענח דוינסק חלק ב' סימן כ"ג), וי"א דהיינו ע"י שתיית יין בכל החודש (תורת המועדים ס"ק א' בשם הגר"י קניבסקי, והיינו כהאשל אברהם בוטשאטש), וי"א שאם יש לו סיום או שמחה, יראה שיעשנה בחודש אדר, ואם אין לו שמחה, ישתה קצת יין בכניסת החודש (ספר דרך שיחה להגר"ח קניבסקי, סוף פרשת מקץ),

¹ עיין פרש"י במסכת תענית (שם ד"ה משנכנס) שכתב פורים ופסח, מבואר שיש ענין להרבות בשמחה מראש חודש אדר עד סוף חודש ניסן.

והסטייפּלר זצ"ל נהג כל ראש חודש לשתות מעט יין, ובראש חודש אדר הוסיף קצת יותר מכל ראש חודש, (דרך שיחה שם שם).

ה. אין חיוב לשאול ולדרוש קודם לפורים שלשים יום (תוס' מסכת מגילה דף ד' ע"א ד"ה מאי אריא, ועיין שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ז סימן א' ד"ה עוד יש ובשו"ת רבבות אפרים חלק ז' עמוד תנב').

ו. בשבעה באדר מת משה רבנו ע"ה, וראוי להתענות בו (שו"ע סימן תק"פ סעיף א'), וראוי היום הזה להתאבל על גדול היהודים, אשר נפקד ממנו, ולהתאסף ולהוועד יחד לעשות אבל יחיד בכל שנה ושנה, וללמוד ענינים השייכים לפטירת משה רבנו ע"ה זכר לנשמתו, ושתגין עלינו זכותו, ומנהג קדוש הוא, ויש להם שכר טוב כפול ומכופל, כי כך חובתנו, וככה יפה לנו (פה אליהו להרה"ג אליהו חמוי, חלק ב', דרוש ל"ז אדר עמוד 108), ויש נוהגים לעשות תענית דיבור ביום זה (הר"ר יוסף פרץ ז"ל בספר תהלתו בפי עמוד קמט').

ז. כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, קורין את המגילה ביום ט"ו (שו"ע סימן תרפ"ח סעיף א'), ושאינם מוקפים חומה מימות יהושע בן נון, קורין ביום י"ד (שם סעיף ג'), והא דלא עבדינן ספיקא דיומא כמו ביו"ט של גלויות, דכיון דמרדכי ואסתר לא תקנו לעשות ספיקא דיומא, לא רצו חכמים אח"כ להוסיף על דבריהם, ועוד דלא יעבור כתיב, ועוד דכל החודש נהפך לשמחה (כף החיים שם ס"ק ט"ו).

שנה מעוברת:

א. בענין מה שנוהגים בתפילת מוסף של ראש חודש בשנה מעוברת "ולכפרת פשע", הטעם הוא משום שיש י"ב לשונות לטובה ולברכה, לששון ולשמחה וכו' נגד י"ב חדש, לכך אומרים עוד ולכפרת פשע נגד עיבור, ובאמת בכל חדש צריכין לכולן, ולנוסחא זו ראוי לאומרו בכל חדשי אותו שנה, כמו שאומרים י"ב לשונות בכל חודש, וכן משמע לי שנא דנוסחא בשנת עיבור ולא נקט בחדש עיבור (אליה רבה סימן תכ"ג ס"ק ו'), מיהו עיין בכף החיים להגר"ח פלאג"י (סימן ל"ד הלכה ג') שמביא מחלוקת הפוסקים עד מתי אומרים ולכפרת פשע, שבספר נוהג כצאן יוסף כתוב לומר כן עד ר"ח אדר דוקא, ובספר אדני פז כתב שהוא עד ר"ח ניסן, וכן המשנה ברורה (בסימן תכ"ג ס"ק ו') הביא מחלוקת, שיש אומרים רק עד חודש אדר, ויש אומרים כל שנת העיבור. ולמעשה, עיין בבן איש חי (שנה ב' פרשת ויקרא אות י"ט) שמבואר מסתימת דבריו שכל השנה מעוברת יש לומר ולכפרת פשע, ואילו בספר חזון עובדיה (חנוכה עמוד שו') כתוב שבשנה מעוברת יש לומר ולכפרת פשע עד חודש ניסן [כלומר שאין לאומרו במוסף דר"ח ניסן], וכן היא דעת האגרות משה (שו"ת רבבות אפרים חלק ה' סימן ד"ש), ויש שלא נוהגים לומר ולכפרת פשע בכלל [עיין אליה רבה (שם), וכך הוא המנהג במדינת פנמה, וכך אמר לי הרה"ג משה חדיד שזה היה המנהג בדמשק, ולא כמו שכתוב בסידור שער בנימין], ובכל אלה נהרא נהרא ופשטיה וכל אחד יעשה כמנהג המקום (משנה ברורה שם).

ב. יתר שאר דיני שנה מעוברת בכלל ודיני חודש אדר א' בפרט, עיין בקונטרס מנחת שאול על הלכות ומנהגי שנה מעוברת באריכות.

ארבע פרשיות:

א. חז"ל תקנו לקרות ארבע פרשיות מראש חודש אדר עד ראש חודש ניסן, והן פרשת שקלים, פרשת זכור, פרשת פרה ופרשת החודש (שו"ע או"ח סימן תרפ"ה סעיף א'-ה').

פרשת שקלים: לזכרון מצות מחצית השקל [שיתבאר בסמוך] שהיו מחוייבים ליתן ללשכה לקרבן התמיד בכל שנה, וקוראים אותה בשבת שלפני ראש חודש אדר, או בשבת ר"ח אדר.

בש"ע (בסימן תרפ"ה סעיף א' וסעיף ב') מבואר שמוצאים ב' ספרים [או ג' בשבת ר"ח אדר], והטעם שמוצאים ב' ספרים משום טירחא דציבורא, שלא יצטרכו להמתין בשעת גלילת הספר (ש"ע סימן קמ"ד סעיף ג'), ואע"פ שפרשת השבוע ופרשת שקלים [כי תשא] סמוכות הן, ולא שייך טירחא דציבורא, אעפ"כ מוצאים ב' ספרים, כדי להחשיב את הקריאה ולפרסם הדבר, ומתוך כך ישימו לב שיש כאן קריאה מיוחדת (שערי ימי הפורים פרק א' אות ו'), ויש שנהגו להוציא [בשבת שקלים] רק ספר תורה אחד, לפי שסמוכות הן, ואין צריך לגלול הרבה ואין בכך משום טירחא לציבור (הגר"נ אדלר רבו של החתם סופר בספר נחל אשכול על האשכול חלק ב' עמוד ו' אות י"א), וכן נהג הגר"ש סלנט [עיין לוח ארץ ישראל פרשת משפטים, ולמעשה אין מי שנוהג כן].

פרשת זכור: לזכור מעשה עמלק, וקורין אותה בשבת שלפני פורים לסמכה למעשה שהיה מזרע עמלק וכדי להקדים זכירת מחיית עמלק לעשייתה, וכדכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים (מגילת אסתר פרק ט' פסוק כ"ח), ופרטי הדינים יבוארו להלן.

פרשת פרה אדומה: קוראים אותה בשבת שקודם פרשת החודש, שכן היה שריפתה במדבר, סמוך לניסן כדי להזות בה את ישראל באפר החטאת מיד אחר הקמת המשכן, כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות הפסח בזמנו, לכך קורין פרשה זו להתפלל לפניו יתברך שגם עלינו יזרוק מים טהורים במהרה.

פרשת החודש: בשבת הסמוך לראש חודש ניסן, כדי לקדש חודש ניסן, דכתיב בתורה החודש הזה לכם ראש חדשים (שמות פרק י"ב פסוק א'), אבל אין זה עיקר הקידוש, כי עיקר הקידוש הוא בעת ראית הלבנה שמקדשין אותו הב"ד, ואין הקריאה הזאת אלא מדרבנן (משנה ברורה שם ס"ק א').

ב. בשבתות שקורין פרשיות אלו, אין חיוב לקרות אותן גם שנים מקרא ואחד תרגום בנוסף על פרשת השבוע הנקראת באותו שבת, וכדמצינו בש"ע (באו"ח סימן רפ"ה סעיף ז') שאין חיוב קריאת פרשיות של יום טוב שנים מקרא ואחד תרגום, והיינו טעמא כתב המשנה ברורה (שם ס"ק י"ח), שהרי כבר קרא את כל התורה מדי שבת בשבתו, ואין צריך לקרוא שוב פרשיות אלו שקורא במשך השנה בשבתות בהן הם נקראים (ש"ת אגרות משה אר"ח חלק ג' סימן מ'), וכן בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום אין צורך לקרוא הפטרת זכור, אלא הפטרת פרשת השבוע בלבד² (בן איש חי שנה שניה פרשת לך לך אות י"א).

פרשת זכור:

א. מצוה מהתורה למחות זכר עמלק (דברים פרק כ"ה פסוק י"ז והלאה), ונצטוונו בזה לזכור מעשה עמלק ולשנוא אותו שנהא קבועה בלב, עד כדי כך שאם היה באפשרותנו למחות אותו מן העולם שלא ישאר ממנו שום זכר, בין מהאדם ובין מבהמותיו ושאר כל חפציו, היינו עושים כן (חיי אדם סימן קנ"ה אות ב'), וכתב הרמב"ן (על התורה,

² יש מקומות שנוהגים לקרוא בשבת הגדול הפטרה בערבה לה', בין כשחל שבת הגדול בערב פסח ובין כשחל בשאר הימים (עיין מנחת שאול הלכות פסח), א"כ בדרך כלל לא מצוי שקוראים הפטרת פרשת צו, משום שבכל שנה פשוטה היא תמיד בשבת הגדול, ובשנה מעוברת בדרך כלל היא בפרשת פרה. בשנת תשפ"ב, פרשת צו יוצאת בשבת הפסקה, [פעם הבאה יהיה בשנת תת"ג, כ"א שנים אחרי זה], ואפ"ה יש שלא יקראו הפטרת פרשת צו, דכיון שלא יקראו הפטרת פרשת ויקרא משום שיקראו הפטרת פרשת זכור, א"כ יקראו בשבת זה הפטרת פרשת ויקרא, ואילו הפטרת פרשת צו נדחית לגמרי, לפי ששתי ההפטרות הן מענין הקרבנות, והפטרת ויקרא קודמת (נזירות שמשון על הש"ע אר"ח סימן תכ"ח), ומ"מ מנהג העולם לקרוא בפרשת צו הפטרת צו (אור זרוע חלק ב' סימן צ"ג).
אם טעו וקראו פרשת פרה בשבת הפסקה, יש לחזור ולקרא פרשת פרה בשבת הנכונה (הכרעת הכף החיים בסימן סימן קמ"ו ס"ק ט"ב ובסימן תרפ"ה ס"ק ד' ובס"ק כ"ג).

- פרשת כי תצא, דברים פרק כ"ה פסוק י"ז, מובא במשנה ברורה סימן תרפ"ה סוף ס"ק ט"ז) **שיש לספר לבנינו ולדורותינו ולומר להם כך עשה לנו הרשע ולכך נצטוונו למחות את שמו.**
- ב. **קורין את פרשת זכור בשבת שלפני פורים לסמכה למעשה שהיה מזרע עמלק (ש"ע סימן תרפ"ה סעיף ב'), ולדעת רוב הפוסקים, קריאת פרשת זכור היא מצות עשה מהתורה³ (תוס' מסכת ברכות דף י"ג ע"א, תוס' וריטב"א מסכת מגילה דף י"ז ע"ב, רא"ש מסכת ברכות פרק ז' סימן כ', ש"ע או"ח סימן קמ"ו סעיף ב' וסימן תרפ"ה סעיף ז'), ואפשר שטעם שפרשת זכור הוא מדאורייתא, ע"פ מה שאמרו במדרש, אמרו ישראל לפני הקב"ה, אתה אמרת לנו הווי זכורים מעמלק, מה אנו לשעה אחת, אתה שאתה חי וקיים לעד ולעולמי עולמים לך לזכור, אמר להם הקב"ה, בני, בזמן שאתם קוראים פרשת עמלק מעלה אני עליכם כאילו מחיתם את שמו עכ"ל, ולזה אנו קוראים הפרשה בציבור, לומר שאנו עושים את שלנו לקיים מצותו, והוא ברחמיו ימחה זכרו בפועל ממש (החיד"א באהבת דוד דרוש י').**
- ולכן הקורא בתורה צריך לעורר את הקהל שיכוונו לצאת ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק ומחייתו, וגם הוא צריך לכוון להוציאם (משנה ברורה סימן תרפ"ה ס"ק י"ד).
- ג. **יש לקרותה בעשרה מתוך ספר תורה כשר (ש"ע סימן תרפ"ה סעיף ז'), ויש אומרים שאף חיוב מהתורה הוא לקרותה בעשרה (תרומת הדשן סימן ק"ח), אך המשנה ברורה בשער הציון (שם ס"ק ה') כתב שעשרה אינו אלא מדרבנן.**
- ד. **יש נוהגים לומר לשם יחוד לפני קריאת זכור (כפ החיים סימן תרפ"ה ס"ק ל"ג, וע"ש את הנוסח).**
- ה. **לגבי כוונה בברכות של העולה לתורה⁴, כתוב בארחות רבינו הקהילות יעקב (חלק ג' עמוד לב') שמעולם לא שמענו להקפיד על כך, מיהו בשו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן ק"ז אות א') כתוב שיש להוסיף כוונה בברכות אלו על אף שבדרך כלל אין הברכות צריכות כוונה מיוחדת של זכירה, עיין ט"ז (סימן תרפ"ה ס"ק ב') ולבושי שרד על ה"ט"ז (סימן רפ"ב ס"ק ג'), ובפרט שי"א שלא תקנו ברכה על פרשת זכור משום שיוצאים בברכת התורה (עיין שו"ת משנה הלכות חלק ז' סימן פ"ח), [ומ"מ נראה שלכו"ע יש לענות ברוך הוא וברוך שמו על ברכות התורה של פרשת זכור], ומאידך, י"א שהמברך צריך לכוון להוציא ידי חובה את הציבור בברכתו (ספר ארחות חיים לוינגר סימן ק"מ סעיף א' בשם החתם סופר), [ולשיטתו, אפשר שאין לענות ברוך הוא וברוך שמו על ברכות תורה של פרשת זכור].**
- ו. **יזהרו השומעים שלא לקרוא בפיהם יחד עם הבעל קורא אלא ישמעו ממנו בלבד, וכן יש להוציא לצורך קריאה זו את ספר התורה המהודר ביותר⁵ (לקט יושר סוף עמוד קנ"ג ושערי אפרים שער ח' סעיף פ"ה), ומ"מ אם הפסיד כמה תיבות, כל ששמע עיקר ענין זכירת עמלק, יצא (הליכות שלמה, מועדים אות ב').**
- ז. **כיון שהשומע את הקריאה יוצא ידי חובה מדין שומע כעונה⁶ (ש"ע או"ח סימן קצ"ג סעיף א'), א"כ לכתחילה על השומע להבין את המילים של פרשת זכור, אך מ"מ אם לא הבין, יצא ידי חובה (אגרת הפורים פרק א' הערה ד' בשם הגר"נ קרליץ והגר"ח קניבסקי).**

³ ולא כשיטת הרמב"ן (על התורה סוף פרשת כי תצא) דסובר דחיוב קריאה מתוך ספר תורה אינו אלא דרבנן. ועכ"פ המצוה היא פעם בשנה, אלא שסמכה לפורים, ולכן יש אומרים שבשנה מעוברת שיש בין פורים לפורים שלשה עשרה חודשים, יש לכוון בפרשת כי תצא בשנה הקודמת לצאת ידי חובת פרשת זכור (עיין שו"ת חתם סופר אה"ע סימן קי"ט ומהר"ם שיק על תר"ג מצוות, מצוה תר"ה), וי"א שאין לחוש לזה כלל, כי בשנה מעוברת שיעור השכחה הוא י"ג חודשים, כי חוקי הטבע כפופים לתורה (עיין מועדים וזמנים חלק ב' סימן קס"ו), ועוד, דכיון שלא תקנו חז"ל עוד קריאת פרשת זכור בשנה מעוברת, חזינו שאין חיוב לצאת קודם שנה מעוברת בפרשת כי תצא, אלא דבר טוב בעלמא דמקיימין מצוה, (עיין ספר חוט שני פורים עמוד יט'), וכן מנהג העולם שמספיק מה שקוראים פרשת זכור בשבת שלפני פורים (הגר"א דינר בעלון מים חיים גליון 460, ועיין מנחת שאול הלכות שנה מעוברת).

⁴ הובא בספר מעשה רב (סימן קל"ג) שהגר"א היה מקפיד לעלות לתורה לעליית מפטיר בפרשת זכור, ולקרוא בעצמו, וכן הובא בספר ארחות רבינו (חלק ג' עמוד רלב) שכך נהג החזו"א.

⁵ היינו היותר מהודר בכשרותו, אך אין מעלה בקריאתה בספר תורה הכי יפה, ע"פ ידידי הרה"ג יוסף פרץ מפאנאמא יע"א.

⁶ ולא כמו שכתב הגאון ממונקאטש בספרו מנחת אלעזר (חלק ב' סוף סימן א' אות ו') שבפרשת זכור אין דין שומע כעונה.

- ח. ספרדי המתפלל בבית כנסת של אשכנזים, נכון מאוד שבשבת זו יהדר לשמוע קריאת פרשת זכור מפי שליח ציבור הקורא בספר תורה ספרדי ובמבטא ספרדי, וכן להיפך (חזון עובדיה פורים עמוד ח'), ומ"מ בדיעבד יוצא י"ח אף בהברה שונה (הליכות שלמה פרק י"ח אות א').
- ט. מנהג הספרדים, שבשבת פרשת זכור, שרים פיוט מי כמוך שחיברו רבי יהודה הלוי בעל הכוזרי (שו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תקל"ב). בעבר נהגו לומר פיוט זה באמצע שירת הים, קודם הפסוק מי כמוך באלים ה', ומאוחר יותר נהגו לאומרו לאחר חזרת הש"ץ של שחרית (החיד"א בספר טוב עין סימן י"ח, כף החיים סימן ס"ח ס"ק י', כתר שם טוב חלק ב' דף תקל"ב ודרך אר"ץ עמוד קמט' וחזו"ע פורים עמוד שנב'), והיום פשוט המנהג, שאחר שקראו את פרשת זכור, קודם תפילת מוסף, אומרים פיוט מי כמוך, שלשה בתים בהתחלה ושלשה בסוף, ואח"כ מתפללים מוסף (ספר דרך אר"ץ עמוד קמח').
- י. מי שלא הלך לבית הכנסת, ובאו לביתו עשרה אנשים שכבר שמעו קריאת פרשת זכור, מצטרפין למנין לקרוא בס"ת עבור מי שלא שמע (משנה ברורה סימן קל"ה ס"ק מ"ו), אך מ"מ מבואר בספר הליכות בת ישראל (עמוד רצ"ו) שאין לברך על קריאה זו, [ועיין תרומת הדשן סימן ק"ח ומשנה ברורה בסימן תרפ"ה שער הציון ס"ק ה'], אלא א"כ רוב המנין לא שמעו הקריאה, ואז יכולים אף לברך (אגרת הפורים פרק א' הגה י"ב).
- יא. מי שלא יכול לשמוע קריאת זכור במנין [מצוי במגיפת קורונה בשנת תש"פ ותשפ"א שהוא בבידוד וכיוצא], יקרא בספר תורה בלי מנין, ויזהר לקוראה בנגינתה ובטעמיה, או לכל הפחות בחומש (רמ"א סימן תרפ"ה סעיף ז'), ומ"מ בפורים בקריאת ויבוא עמלק או בפרשת כי תצא בשעת קריאת זכור, יכוון לצאת ידי חובה, וכן יגיד לבעל קורא שיכוון גם הוא להוציאו (משנה ברורה שם ס"ק ט"ז וכף החיים שם ס"ק ל"ד).
- יב. קריאת זכור לנשים: ישנה מחלוקת גדולה בפוסקים אם הנשים חייבות לשמוע קריאת פרשת זכור, החינוך (במצוה תר"ג) כתב דנשים פטורות, כיון שאינן יוצאות למלחמה⁷, ויש אומרים משום דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא, והמנחת חינוך (שם) חולק וס"ל שאין הזכירה תלוי במלחמה, אלא אף הנשים חייבות בזכור. ולהלכה, בשו"ת תורה לשמה (סימן קפ"ז) כתוב שנשים אינן חייבות בזכירת מעשה עמלק, והכף החיים (סימן תרפ"ה ס"ק ל') כתב שאע"פ שחייבות בזכירת מעשה עמלק, מ"מ אינן חייבות לשמוע קריאת זכור, וכן הורה החזו"א (בטעמא דקרא עמוד רלו') שנשים אינן חייבות לשמוע פרשת זכור, [וכך הוא המנהג אצל יוצאי אר"ץ בארגנטינה, שהנשים לא באות לביהכ"נ לשמוע פרשת זכור], ומאיך הגר"מ פיינשטיין (בספר הליכות בת ישראל עמוד רצ"ז) והמנחת יצחק (חלק ט' סימן ס"ח אות א') ס"ל שגם נשים חייבות בקריאת זכור מהתורה, ובשו"ת שבט הלוי (חלק ג' סימן ס"ה אות ב') כתוב שיש להן חיוב לשמוע קריאת זכור, לא מצד הקריאה, אלא מצד הזכירה. וכתוב בספר חזון עובדיה (פורים עמוד ט') אף שהמקילות יש להן על מה שיסמוכו, מכל מקום המחמירות לשמוע הקריאה תבא עליהן ברכה, [אם לא שהאשה טרודה בטיפול ילדיה הקטנים]. ולהוציא ספר תורה בשביל לקרוא רק עבור נשים, כתוב בשו"ת מנחת יצחק (שם) שראוי לא לעשות כן, ואף אלו שנוהגים לקרוא להן לבדן, מ"מ אין לברך על קריאה זו, ולדעת הגריש"א (בהליכות בת ישראל עמוד רצ"ו) יש להקפיד גם שיהיו שם עשרה גברים [אף שכבר יצאו ידי חובה].

⁷ ולפי טעם זה לכאורה גם כהנים צריכים להיות פטורים, ואכן בשו"ת בנין שלמה (סימן נ"ז) הסתפק אם כהנים חייבים בקריאת זכור, מיהו הגר"ח קניבסקי בספר תורת המועדים (סימן תרפ"ה ס"ק ה') הורה שכהנים חייבים, כיון שאם יזדמן לידם עמלקי חייבים להורגו אף בלי מלחמה.

- יג. **קטנים:** גם הקטנים חייבים בקריאת זכור, דלא גרע משאר מצוות עשה מהתורה שיש חיוב לחנכם, אלא דמ"מ אין לעלות קטן לפרשת זכור, אפי' אם הגדול קורא והקטן רק מברך (משנה ברורה סימן רפ"ב ס"ק כ"ג), מיהו בנות קטנות אין חיוב לחנכן, דהא כאמור לרוב הדעות פטורות מעיקר הדין.
- יד. כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין (בספר דברי סופרים אות כ"ט ד"ה וידוע) בזה"ל, אז הזמן לפעול בקדושה לזרע יעקב הולדת בנים חיים וקיימים לעד, וכך קיבלתי, כי בפרשת זכור שקורין לעמלק "תמחה", מסתמא בקדושה נגדו ריבוי והוספה ושפע בני, וביאור הדבר, דהא חז"ל דרשו (במסכת מגילה דף ו' ע"א) על הפסוק (ביחזקאל פרק ל"ו פסוק ב') אמלאה החרבה, אם מלאה זו חרבה זו, פירוש, שלא יתכן שיעקב ועשו יהיו שניהם ברום המעלה, רק זה תלוי בזה, כשזה קם זה נופל, ולכן כאשר מזכירים מחיית עמלק בשבת זו ומבקשים מהקב"ה להמעיט ולכלות זכרם, ע"י זה מוכרחים בני ישראל להתרבות במנין ובמספר, וכולם יזכו לבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות (מפי הרה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן).
- טו. יש נוהגים [מנהג אר"ץ] שבשבת זכור, דורש בו הרב מענינא דיומא ומוסר השייך לאותו הזמן (רשימות מנהגי אר"ץ ע"פ ע"פ הג"ר יוסף שעיו).

תענית אסתר:

- א. בימי מרדכי ואסתר [שנת 3405 לבריאת עולם בתקופת חורבן בית המקדש הראשון, כ-218 שנה קודם נס חנוכה] נקהלו היהודים ב"ג אדר לעמוד על נפשם מפני אויביהם ושונאיהם, והיו זקוקים לרחמי שמים לבל יוכלו אויביהם לפגוע בהם, ועמדו בתפילה ובתחנונים, וישבו בתענית באותו יום, והקב"ה שמע תחינתם וקיבל תשובתם, ונהפוך הוא, שהיהודים הרגו ושלטו בשונאיהם, ולכן, נהגו בכל תפוצות ישראל להתענות ביום זה בכל שנה ושנה, זכר לנס שנעשה להם, ואין חילוק בזה בין אנשים לנשים (שו"ע סימן תרפ"ו סעיף ב' ומשנה ברורה ס"ק ב'), ואם חל פורים באחד בשבת, מקדימין להתענות ביום חמישי (שו"ע שם), ואם שכח ולא התענה ביום חמישי, יתענה למחר בערב שבת (משנה ברורה שם ס"ק ג').
- ב. נקרא תענית אסתר, כדי לזכור שהשם יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל השם בכל לבבו, כמו שעשו בימים ההם (משנה ברורה שם), וכיון שלא נקבע על הצרה כבשאר תעניות, א"כ מותר לערוך חתונה בליל תענית אסתר⁸, וכן אפשר להתרחץ בחמין ולהסתפר ביום התענית [גם לאלו המחמירים בשאר תעניות], (הליכות שלמה, פורים פרק י"ח סעיף ה' ו', שו"ת רבבות אפרים חלק ב' סימן קפ"ט אות ג'), וכן ה"ה שאר חומרות שיש נוהגים בשאר תעניות, אינן נוהגות בתענית זו, כך מבואר במשנה ברורה (בשער הציון סימן תקנ"ג ס"ק ח' וס"ק ט'), אלא דמ"מ לכתחילה אין לשטוף את הפה אף מי שרגיל בכך כל יום, כדי שלא יבוא לידי בליעה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג', ועיין משנה ברורה סימן ד' ס"ק ט'), ורק במקום צער יש להתיר ע"י שיכפוף ראשו ופיו למטה באופן שלא יבוא לגרונו (משנה ברורה סימן תקס"ז ס"ק י"א).
- ג. ולענין שמיעת כלי זמר ביום התענית, מובא בספר ישמח ישראל (פרק ד' סעיף כ"א) שדעת הגר"ח קניבסקי שמותר, ודעת הגריש"א שאינו ראוי, ע"ש, ומ"מ נראה שמותר לתת לילדים ממתקים בתענית אסתר, ואף

⁸ ולדעת הגריש"א בספר אשרי האיש (אר"ח חלק ג' פרק ס"ז אות כ"ח) גם בשאר תעניות אפשר לערוך חתונה בליל התענית, חוץ מ"ז בתמוז, ועיין משנה ברורה (סימן תקנ"ג ס"ק ו').

לערוך להם מסיבת פורים, בשונה משאר הצומות שבהם יש למנוע זאת מהם בגלל האבלות, אך תענית אסתר היא תענית של שמחה.

ד. תחילת הצום הוא בעלות השחר (ש"ע סימן תקס"ד סעיף א'), דהיינו שבעים ושתים דקות לפני הנץ החמה, ויש מחמירים תשעים דקות (עיין שו"ת אור לציון חלק ב' פרק ו' בהערה לתשובה ד').

ו"א שאף שבכל יום אסור להתחיל לאכול סעודה [דהיינו יותר מכביצה] תוך חצי שעה לעמוד השחר (משנה ברורה סימן פ"ט ס"ק ז"ך ע"פ דרך החיים ורעק"א), הכא שאני, דכיון שכל אכילתו השתא הוא משום שיש תענית מעלות השחר מידכר ולא חיישינן שמא ימשך באכילתו, ולכן מותר להתחיל לאכול סעודה אפי' תוך חצי שעה לעמוד השחר (שו"ת בצל החכמה חלק ג' סימן נ"ב), וי"א שאסור להתחיל לאכול סעודה תוך חצי שעה לעמוד השחר כשם שתמיד אסור להתחיל לאכול סעודה תוך חצי שעה לפני עלות השחר (הגר"ח קניבסקי בסוף ספר אשי ישראל, תשובה פ"ו וכך אמר לנו מהרש"א שטרן), [ועיין במשנה ברורה בשער הציון (בסימן רפ"ו ס"ק ז') שמבואר שכל שאוכל יותר מכביצה, הרי זה נחשב לסעודה, וכן מבואר במשנה ברורה (בסימן רל"ב ס"ק ל"ה) שאסור לשתות שתיה המשכרת. נמצא שתוך חצי שעה לעמוד השחר, מותר אף להתחיל לאכול אכילת עראי עד כזית לכו"ע, וכן אם התחיל לפני חצי שעה מעמוד השחר, מותר לו להמשיך לאכול אפי' יותר מכביצה עד עמוד השחר, והמחלוקת הוא, אם מותר להתחיל לאכול יותר מכביצה תוך חצי שעה לעמוד השחר, ונראה שהמנהג הוא להקל כמו שכתוב בצל החכמה].

ה. אם הלך לישון בליל י"ג אדר שינת קבע, וקם משנתו קודם עלות השחר, אסור לו לאכול ולשתות, ורק אם קודם שהלך לישון עשה תנאי שבדעתו לאכול ולשתות קודם עלות השחר, [הריני מתכוון לאכול ולשתות קודם עמוד השחר], רשאי לאכול ולשתות, [והאשכנזים מקילים לשתות אף בלא תנאי, אבל לכתחילה יעשו תנאי], (ש"ע ורמ"א סימן תקס"ד סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ו' וחזון עובדיה ד' תעניות עמוד ט'), [ואם אחרי שאוכל חוזר לישון, א"כ קודם שאוכל, יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים (עיין שו"ע סימן ד' סעיף י"ד וכף החיים ס"ק נ"ב בשם הבן איש חי), וי"א שאף לא יברך ברכות השחר, ורק כשקם משנתו לגמרי אז הוא יברך ברכות אלו (מכתב ששלח לנו מהרש"א שטרן ביום ט' אדר תשפ"א), וי"א שצריך לברך ברכות השחר לפני שאוכל (עיין שו"ע אר"ח סימן מ"ז סעיף י"ג משנה ברורה שם ס"ק ל' וביאור הלכה שם ד"ה המשכים, וכן כתב לנו הרה"ג משה חדיד ביום ט' אדר תשפ"א), ועיין מנחת שאול על הלכות ומנהגי חג שבועות].

ומ"מ על פי הסוד אין לאכול בכלל לפני התפילה [דהוי כעובד עבודה זרה] (באר היטב סימן תקפ"א ס"ק י"ב, משנה ברורה סימן פ"ט ס"ק כ"ח וכף החיים בסימן תקפ"א ס"ק ט"ט בשם הזוהר וכתבי האר"י), ולכן אין לאכול לפני התפילה, ורק בשעת הדחק יש להקל כנ"ל, ומ"מ מותר לשתות קפה וכיוצא (בן איש חי שנה ראשונה פרשת נצבים אות א'), [ועיין במשנה ברורה ובכף החיים (שם ובסימן פ"ט ס"ק ל') שלענין שתיה גם לפי הזוהר מותר, ועיין בבאר היטב (סימן פ"ט י"א) דקצת לא משמע הכין], וי"א שאף לפי הזוהר אין איסור לאכול אלא למלאת תאוותו, אבל אם הוא חלש, מותר לאכול איזה דבר לחזק גופו (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק ל"א תשובה ב').

ו. קיי"ל שאם בימות הגשמים אמר ברכינו ולא שאל מטר, אם נזכר אחר שסיים הברכה קודם שהתחיל תקע בשופר, אומר שם ותן טל ומטר לברכה ודיו, ואם נזכר אחר שהתחיל בתקע אין צריך לחזור, אלא יאמר בשומע תפלה ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע תפלת כל פה וכו' (שו"ע סימן קי"ז סעיף ה'), [וכך נוהגים בק"ק שובה ישראל, שבימות הגשמים בארץ ישראל, כל יחיד אומר ותן טל ומטר לברכה בשמע קולנו], ואם היה תענית [אסתר] באותו היום, יאמר שאלת טל ומטר בשומע תפלה קודם שיאמר עננו (רמ"א שם ובן איש חי שנה א' פרשת בשלח אות י"ח), והטעם, כי שאלה חמורה מעננו, דאם לא אמר מחזירין אותו, משא"כ עננו (מגן אברהם שם ס"ק ז'), ועוד

- נראה, משום דשאלה הוי תדיר, משא"כ עננו אינו תדיר (לבוש שם סעיף ה'), וע"ש פרי מגדים (באשל אברהם) ומחצית השקל (על המגן אברהם שם).
- ז. מהרי"ל לא היה מגיד ההלכה בתענית אסתר, מפני שטרודים לקנות צרכי פורים, אם לא כשחל פורים ביום א', וכתב באליה רבה דכל זה מיירי לילך לישיבה, אבל ללימוד הקבוע בבית המדרש, אינו בכלל זה, דאין בזה כ"כ ביטול צרכי סעודה (משנה ברורה סימן תרפ"ו ס"ק ג').
- ח. ו"א שאסור לעשן אפילו בד' צומות (משנה ברורה סימן תקנ"ה ס"ק ח' בשם כנסת הגדולה סימן תקס"ז), ו"א שעישון סיגריות מעיקר הדין מותר בכל התעניות [חוץ מכיפור], (חזו"ע ד' תעניות עמוד לב' בשם האחרונים).
- ט. טוב לומר בתענית אסתר למנצח על אילת השחר (תהילים פרק כ"ב), חוץ ממה שאומרים בתפילה, שזו התפילה שהתפללה אסתר בשעה שנכנסה אל המלך, ואחרי זה יבקש צרכיו (קב הישר פרק צ"ז).
- י. אם אין רוב מנין שמתענים בבית הכנסת בתענית אסתר, אין להוציא ספר תורה לקרות פרשת ויחל [בשחרית ובמנחה, ואם חל התענית בימי שני וחמישי, יקראו בפרשת השבוע בשחרית], וכן הש"ץ לא יאמר עננו בחזרה ברכה בפני עצמה, אלא יאמר עננו בשומע תפילה, מיהו אם יש שש מתענים, שהם רוב מנין, המנהג הוא להוציא ספר תורה לקריאת ויחל, וכן הש"ץ אומר עננו בחזרה ברכה בפני עצמה (חזון עובדיה פורים עמוד מד').
- יא. לדעת השו"ע (בסימן תקס"ו סעיף א') אין מפטירין בתענית ציבור, ואילו לדעת הרמ"א (שם) מפטירין במנחה, דרשו, ובשחרית אין מפטירין, ומ"מ, ספרדי שהתפלל מנחה בבית כנסת אשכנזי, ועלה לתורה שלישי, נראה שיכול לברך ברכות ההפטר (עיין חיד"א בחיים שאל חלק א' סימן צ"ט ושו"ת אגרות משה חלק ב' סימן צ"ד).
- יב. חולה שאוכל ביום תענית אסתר, אינו יכול לעלות לתורה, שאין להעלות לתורה אלא מי שצם, ולכן אם הכהן אינו מתענה, יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרוא במקומו ישראל המתענה (רמ"א סימן קל"ה סעיף ה' ושו"ע סימן תקס"ו סעיף ו' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"א), ואם יש שם רק עשרה, ואם הכהן יצא לא היה מנין, ו"א שלא יצא הכהן, כיון שמה שצריך לצאת החוצה זהו רק לכתחילה, כדי שלא יאמרו שהוא פגום, והכא אפילו אם הוא בבהכ"נ אין לחוש, דליכא פגם, שהכל יודעים שיש בני אדם שאינם צמים, ולכן לא העלוהו לס"ת, וכן אם הלוי לא צם, לא יעלה הלוי, אלא יש לקרוא לכהן המתענה (שו"ת יביע אומר חלק ט' או"ח סימן ג' אות ג', וחזון עובדיה פורים עמוד מה'), ו"א שאם אינם יוצאים מבית הכנסת יעלו לתורה אף שאינם צמים [ובפרט אם יש להם יארציט] (שו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן רפג'), ועיין חזו"ע (ימים נוראים עמוד שמט'), ומנחת שאול (דיני מעוברת ומניקה ביום כיפור, דיני תפילה לחולה שאכל).
- ואם קראו אותו לעלות, והוא איש תלמיד חכם ומחמת איזה אונס אירע שלא התענה, וצר לו לומר להם שלא התענה כדי שלא יהא חלול ה' בדבר, יכול לסמוך בשעת הדחק על המקילים, ויעלה (משנה ברורה סימן תקס"ו ס"ק כ"א).
- יג. כשמתפללים מנחה [של תענית] בציבור, מחצי שעה לפני השקיעה עד השקיעה, הכהנים נושאים את כפם (שו"ע או"ח סימן קכ"ט סעיף א' ובן איש חי א' תצוה אות כ"ג), ואם הוא כהן שלא התענה, אפי' מחמת אונס, או ששגג ואכל, הרי זה לא ישא את כפיו [שמא יהא הכהן שיכור], ויש לו לצאת מבית הכנסת לפני רצה (עוד יוסף חי פרשת ויקהל אות ז' וכף החיים סימן קכ"ט ס"ק ה').

יד. סיום התענית הוא בצאת הכוכבים⁹ (שו"ע תקס"ב סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק א').

טו. הפטורים מהתענית:

חולה אף שאין בו סכנה: וכן זקן שהוא תשוש כח, פטורים מתענית זו ואינם רשאים להחמיר על עצמם אף שאינו מצטער, ואפילו מי שתקפתו חולשה יתירה או שיש לו כאבי עינים שמצטער הרבה, אינו צריך להתענות, ומ"מ כשיבריאה החולה, ישלים תעניתו (רמ"א סימן תרפ"ו סעיף ב', משנה ברורה סימן תק"נ ס"ק ד', שער הציון סימן תרצ"ב ס"ק כ"ט וחזון עובדיה פורים עמוד לט').

חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה: וכן שלושה בעלי ברית, אבי הבן ביום המילה, הסנדק והמוהל, פטורים מהתענית, ואינם רשאים להחמיר בזה, מפני שיום טוב שלהם הוא (עיין שער הציון סימן תרפ"ו ס"ק ט"ז וכף החיים שם ס"ק כ"ח).

ילדים קטנים שלא הגיעו לגיל מצוות: פטורים מהתענית [אפילו תענית שעות], (חזון עובדיה ארבע תעניות עמוד סו'). מעוברות: פטורה מתענית (שו"ע סימן תקנ"ד סעיף ה'), אף שאינה מצטערת כלל (משנה ברורה סימן תרפ"ו ס"ק ד') ואף בחודשים הראשונים להריון (אור לציון חלק ד' פרק נ"ג תשובה ב'), ויש אומרים דאשה בהריון עד סוף החודש השלישי, חייבת להתענות (משנה ברורה שם), ומכל מקום אם ההריון אינו תקין, או שסובלת מהקאות, מיחושים או חולשה רבה, הרי היא פטורה, ומתחילת החודש הרביעי ואילך, פטורה בכל אופן (משנה ברורה שם וחזון עובדיה פורים עמוד לח').

יולדת [או מפלת]: פטורה מלהתענות תוך שלושים יום מהלידה [או מההפלה], (שו"ע שם סעיף ו', משנה ברורה סימן תרפ"ו ס"ק ד' וביאור הלכה סימן תרל"ז סעיף ד' ד"ה יולדת).

מינקת: פטורה מלהתענות (שו"ע סימן תקנ"ד סעיף ה'), יש אומרים דהיינו כל שמניקה בפועל אפילו מעט, אבל אם פסקה מלהניק [אפילו תוך כ"ד חודש מהלידה] ומרגישה שהיא מסוגלת להתענות, תתענה [לאחר שלשים יום שהפסיקה], ואם באמצע התענית מרגישה חולשה וצער, תאכל, ואם מרגישה חולשה יתירה הרי היא פטורה מהתענית (אור לציון חלק ד' פרק נ"ג תשובה ב'), ויש אומרים שכל כ"ד חודש לאחר הלידה ומרגישה חולשה יתירה, פטורה מלהתענות אפי' אינה מניקה בפועל (חזו"ע פורים עמוד לח', ועיין חזו"ע ד' תעניות עמוד סב' לגבי שאר תעניות).

זכר למחצית השקל:

- א. נצטוונו בתורה (שמות פרק ל' פסוק י"ג) שכל אחד מישראל מבין עשרים שנה ומעלה, בין עני ובין עשיר, יתן מחצית השקל בכל שנה ליד הכהנים, והיו מניחים הכל בלשכה מיוחדת במקדש, ומשם היו מוציאים לקנות את קורבנות הציבור וכל צרכיהם (חינוך מצוה ק"ה), ובאחד באדר היו משמיעים על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו, ויהיה עתיד ליתן (מסכת שקלים פרק א' משנה א' ורמב"ם הלכות שקלים פרק א' הלכה ט').
- ב. יש אומרים שבזמנינו יש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר (רמ"א סימן תרצ"ד סעיף א').

⁹ ואף שתענית זה הוא דרבנן, והיה אפשר לומר כיון שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, וספק דרבנן לקולא א"כ שיהיה מותר לאכול מיד לאחר השקיעה, מ"מ כתבו הראשונים שצריך לצום עד צאת הכוכבים, וכמו שכתבו התוס' במסכת עבודה זרה (דף ל"ד ע"א ד"ה מתענין) בשם רבינו תם, וכן הוא בספר הישר (סוף סימן רכ"א), ואף דספק דרבנן לקולא, מ"מ ידוע שבדרך כלל הלכה כרבי יוסי נגד רבי יהודה כמבואר במסכת עירובין (דף מ"ו ע"ב), וגם במחלוקת בדין בין השמשות מעיקר הדין הלכה כרבי יוסי, אלא שבשבת מחמירים כרבי יהודה, וכמו שכתב המשנה ברורה (בסימן תט"ו בביאור הלכה סעיף ג' ד"ה נאכל), ועיין בשער הציון (בסימן רל"ג ס"ק כ"א), וממילא גם בתענית אין להקל עד צאת הכוכבים, וכן האריך בזה בשער הציון (בסימן תקס"ב ס"ק א'), שבתענית של תשעה באב פשוט שאסור לאכול עד צאת הכוכבים.

ג. המנהג הוא לתת 9,6 גרם כסף כשיווי מחצית השקל שהיה במדבר, והסכום הוא כפי שווי מחיר הכסף הגולמי וכפי שער היציג במדינה באותו שנה, אמנם יש נותנים רק חצי מטבע חשוב, ויש נותנים שלוש חצאים, ואפשר לנהוג כן בעת הצורך (ועיין כף החיים סימן תרצ"ד ס"ק כ' וס"ק כ"ח, שו"ת יחווה דעת חלק א' סימן פ"ו, חזו"ע פורים עמוד קכ' ומשנה ברורה הוצאת דרשו הערה 26 27), אלא שאם מחצית המטבע אינו חשוב, כגון בזמן שבארץ ישראל המטבע של חצי נה אינו חשוב, אפשר ליתן מטבע של חמשה נה, שהוא מחצית ממטבע של עשרה נה, אף שאינו נקרא בפי האנשים חצי (הגר"ש ואזנר במבית לוי חלק ט"ו עמוד כ' הערה א'). במקום שאין שם מחצית עליה, [כגון בארגנטינה שמטבע המקומי הוא הפסו, ואין חצי פסו], "א שיכול ליתן ג' מטבעות שלימות, חצי מכל אחת דרך חיוב למחצית השקל, והשאר מתנה, או שיתן בעד ב' אנשים יחד (דעת תורה להרב שלום שוואדרון, על השו"ע סימן תרצ"ד ד"ה מחצית), ו"א שיתכן שא"א ליתן מטבע אחת עבור שני אנשים יחד.

ומאידך, יש נוהגים, שהגבאי מכין ג' מטבעות חצאי דולר שיש בהם כסף צרוף כפי השיעור הנ"ל ומקנה אותם תמורת ג' חצאי שקלים, ובשעה שנותנים המטבעות לקופת הצדקה אומרים זכר למחצית השקל, אלא דמ"מ יש נותנים גם שלש חצאים כנ"ל, והוא עקב החשש של הביאור הלכה (בסימן תרצ"ד סעיף א' ד"ה ויש שאין הגבאי יכול להקנות כספי צדקה, ולכן עכ"פ יצאו ידי חובה כפי הדרגה השלישית הנ"ל (פסקי תשובות סימן תרצ"ד הערה 25), ועוד, משום דיש דס"ל (הגר"ח קניבסקי בדרך אמונה הלכות מעשר שני פרק ד' הלכה י"ד ביאור הלכה ד"ה מי) שאם נותן ג' מטבעות של חצאי דולר במדינה שאין מטבע זו יוצא, אינו יוצא בזה ידי המנהג של זכר למחצית השקל, כיון שאין המטבע יוצא באותו מקום¹⁰, ולכן חוץ ממטבעות של חצאי דולר, יש ליתן גם שלש חצאים של מטבעות מקומיות.

ד. בשעה שנותן את המעות, יש שנהגו ליזהר לא לומר למחצית השקל, כדי שלא יהיו מעות אלו הקדש, אלא יאמר זכר למחצית השקל (עיין מסכת סופרים פרק כ"א הלכה ד' וחזון עובדיה פורים עמוד קא), אך יש שלא נהגו ליזהר, אלא אומרים למחצית השקל (מנהג יוצאי אר"ץ בארגנטינה ע"פ עדותו של הרב יוסף שחיבר שליט"א), והכף החיים (בסימן תרצ"ד ס"ק כ"א) מביא נוסח לומר לפני הפרשת הכסף לזכר מחצית השקל, בזה"ל:

רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שבזמן שהיה בית המקדש קיים, היו ישראל נותנים כל אחד ואחד מחצית השקל בחודש אדר לעבודת בית המקדש לכפר בעדם, ועתה בעונותינו הרבים, חרב בית המקדש, ואין אנחנו יכולין לקיים מצוה זו של מחצית השקל, ולכן יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שיהא זה שיח שפתותינו שקורין פרשת מחצית השקל ונותנים כסף זכר למחצית השקל לצדקה, יעלה לפניך כאלו קיימנו מצות מחצית השקל בפועל, היא וכל מצות הכלולות בה במקום עליון, ויהי נועם וכו', ואחר כך יקרא פרשת כי תשא עד לכפר על נפשותיכם, ואחר כך יאמר, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו' הריני בא לקיים מצות זכר למחצית השקל, והריני נותן חצי מטבע זו לצדקה, לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון, ויהי נועם וכו', ואחר כך ילמוד פרק ג' ופרק ד' משניות דמסכת שקלים, ואחר כך יתן אותו ליד הגבאי של תלמידי חכמים או של עניים, או יתן בידו לאיזה תלמיד חכם עני בצנעה או לעני בן טובים ירא שמים עכ"ל.

¹⁰ ויש להסתפק מה הדין במי שגר בחו"ל, ומבקש מקרובו הגר בארץ שיתן בארץ זכר למחצית השקל עבורו שלש מטבעות של חצי נה, האם יצא ידי חובה או לא.

- ה. ו"א שרק גברים מן עשרים שנה ומעלה חייבים בזכר למחצית השקל (רמ"א סימן תרצ"ד סעיף א'), ו"א מן י"ג שנה ולמעלה, אך נהגו לתת בעד הילדים הקטנים¹¹, ונשים מעוברות נותנות אף עבור העוברים (משנה ברורה שם ס"ק ה'), ויש נהגו לתת גם עבור הנשים לכפר על הנפש (כף החיים שם ס"ק כ"ז).
- ו. כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו, שוב אינו פוסק (משנה ברורה שם ס"ק ה' ע"פ המשנה במסכת שקלים פרק א' משנה ג'), משום שאומרים לו כיון ששקלת עליו בשנה שעברה וחייבת אותו במצוה זו, שקול עליו תמיד עד שיהיה איש ואל תפסיק (רמב"ם בפירושו המשניות שם), וכתב המקור חיים (על השו"ע שם) שאף התרה לא מועיל על זה, [ומ"מ נראה שאם אביו היה נותן בשיעור הגדול, וכעת רוצה לתת שיעור קטן יותר, מהני התרה, ובפרט אם היה נותן בתורת חיוב, ונודע לו שאין זה עיקר הדין], ו"א שאף אשה שהתחילה לשקול זכר למחצית השקל, או שהבעל נתן עבורה, אסור להפסיק דהוי כנדרי צדקה (אשרי איש חלק ג' פרק מ"ב אות ג'), ו"א שדין זה לא נאמר לגבי נשים (פסקי תשובות סימן תרצ"ד ס"ק ה').
- ודבר פשוט שאם הקטן גדל ואינו סומך על שולחן אביו או שהתחתן, והוא נותן מעות זכר למחצית השקל בעד עצמו, שוב אין חיוב על אביו להמשיך זכר למחצית השקל עבורו, [למרות זאת, ידוע מנהג של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא שהיה נוהג לתת בעד בנו חורגו גם אחר נישואיו].
- ז. אין ליתן זכר למחצית השקל מכספי מעשר, ורק אם בא להוסיף על החיוב, מוסיף משל מעשר (באר היטב ס"ק ב' בשם הש"ה), ואפשר ליתן מעות זכר למחצית השקל מכספי חומש (עיין בחפץ חיים בספרו אהבת חסד חלק ב' פרק י"ט סעיף ג' ובמשנה ברורה הוצאת דרשו סימן תרנ"ו הערה 4).
- ח. ו"א שכסף זה יש ליתנו לעניים דוקא [יש שמקפידים לקנות בהם חטי דפסחא לתלמידי חכמים ולעניים הנצרכים (מנהג אר"ץ ע"פ עדותו של הג"ר יוסף שעיו)], ולא לצורכי בית הכנסת (שערי תשובה שם ס"ק ב', שער הציון ס"ו ט' וכף החיים שם ס"ק כ"א וס"ק כ"ב), ו"א שאפשר ליתן בין לעניים ובין למוסדות תורה (באר היטב שם ס"ק ב' וחזו"ע שם עמוד קה').
- ומחצית השקל, אם מחלקים לעניים, יוצאים גם ידי מתנות לאביונים (ביאור הלכה סימן תרצ"ד סעיף א' ד"ה לתן).
- ט. זמן הנתינה הוא כל חודש אדר, והמובחר הוא בתענית אסתר קודם תפילת מנחה (משנה ברורה שם ס"ק ד'), כדי שיהא צדקה עם התענית לכפר (כף החיים שם ס"ק כ"ה), ומ"מ אם נותן לעניים, כנ"ל, ומתכוון לצאת ידי חובה גם מתנות לאביונים, יש להקפיד ליתנו ביום פורים לאחר מקרא המגילה, דהא מתנות לאביונים יש ליתנם ביום פורים, וכדלהלן.
- י. ז"ל מהור"ר יעקב דוויך זצ"ל בספרו שארית יעקב (פורים עמוד ק', מהדורת אהבת שלום) צריך ליתן המחצית השקל קודם פורים, ולהרבות בצדקה והתשובה. בימים האלו מתגלים האורות שנתגלו בימי מרדכי ואסתר, ועיקר התשובה לא תשלם אלא בשמירת השבת כדכתבו המפרשים ז"ל.

מהות וחשיבות היום:

- א. פורים על שם הפור, ויש להבין דהא הפור היה פרט שולי בכל סיפור המגילה, וא"כ מדוע נקרא חג פורים, אלא הביאור הוא, משום שהפור היה הגורם שיחזרו בני ישראל בתשובה, והגיעו לקבלת התורה מאהבה, ולכן נקרא יום חשוב זה פורים (מפי הגר"א וייג בשם הגרשז"א).

¹¹ וטוב לחנכם לתת בעצמם מחצית השקל (הגרי"א"ה דינר בעלון מים חיים גליון 464 בשם הגר"נ קרליץ).

- ב. יום הכיפורים, כלומר יום כיפור הוא כמו פורים¹² (תיקוני הזוהר, תיקון כ"א), דהיינו שפורים יותר חשוב במעלה מכיפור, והיינו שבפורים זה עבודת ה' מאהבה, והאדם יכול להגיע לאהבת ה', ויש ריבוי עשים כדי שהאדם ילך ויתחבר אל ה', וכמו שכתב הגר"א שביום כיפור קיבלו את הלוחות השניות ובפורים קיבלו אותה מאהבה.
- ג. כתב הלבוש (בסימן תרצ"ה סעיף ב') שיש להשתדל לעסוק בתורה גם בפורים למרות החיובים השונים שיש לקיימם ביום זה, והטעם על שם הנאמר במגילת אסתר (פרק ח' פסוק ט"ז) ליהודים היתה אורה, ודרשו חז"ל במסכת מגילה (דף ט"ז ע"ב) אורה זו תורה, ופרש"י (שם ד"ה אורה) שהמן הרשע גזר על ישראל שלא יעסקו בתורה, ולאחר שנתבטלה הגזירה יכלו לשוב ולעסוק בתורה כראוי (שם).
- וכן כתוב בספר יסוד ושורש העבודה, שכיון שכתוב ליהודים היתה אורה ושמחה, יש חיוב גדול ללמוד ביום הפורים ולשמוח בתורה, וכתוב בספר מטה משה להשל"ה הקדוש שחוץ מענין הנ"ל, צריך להיות שמח על שאדם יושב ולומד כל השנה כיון שבפורים קיבלו מאהבה, ויש ביום זה כח סגולי להכיר את האור של התורה, וזה חוזר בכל שנה ושנה, וידוע המעשה עם אביו של האבני נזר זצוק"ל, שזכה לבנו הגדול הזה, משום שהתייגע בתורה ביום הפורים. וכן כתוב בשפת אמת (ליקוטים) שבפורים אפשר לזכות את אור התורה באהבה כמו שהיה בזמנם.
- ד. כתוב בדרושים ואגדות חתם סופר בזה"ל, קבלתי מרבי הרב מהו' מענדלי ליליג זצ"ל שהיה רב בבה"מ דק"ק שקבל מהגאון בעל שב יעקב זצ"ל שכל העוסק בתורה בין מגילה דלילה למגילה דיומא, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, כך קבלתי סתם וטעמא לא ידענא עכ"ל.
- ה. וכן יש ענין לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה, וכמו שכתוב ליהודים היתה אורה ושמחה, אורה זו תורה, תורה ואח"כ שמחה (רמ"א סימן תרצ"ה סעיף ב', וכדלהלן בהלכות סעודת פורים).
- ו. הגמרא במסכת מגילה (דף ד' ע"א) אומרת שפורים שחל בשבת, שואלים ודורשים בענינו של יום כדי לפרסם את הנס, וכתבו התוס' (שם ד"ה פורים) שדין זה רק בפורים שחל בשבת כיון שאין מקרא מגילה ואין פירסומי ניסא, ולדינא, השו"ע השמיט דין זה, וכתבו הפוסקים דהיינו משום דס"ל להשו"ע שבכל פורים חייבים לדרוש בענינו של יום, ולא רק בפורים שחל בשבת (עיין רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק א' הלכה י"ג ולחם משנה שם ושו"ת ציץ אליעזר חלק י"ז סימן א' ד"ה עוד יש).
- ז. בפורים מתחילים לשאול ולדרוש בהלכות חג הפסח, משום שפורים הוא שלושים יום לפני החג, ושנינו במסכת פסחים (דף ו' ע"א) שואלים ודורשים בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום (שו"ע סימן תכ"ט סעיף א' ומ"ב ס"ק ב').
- ח. כל הפושט יד נותנים לו, וכתוב בחידושי הר"ם שכל מי שעומד ומבקש בפורים מקרב לב, בודאי שיקבלו תפילותיו.
- ט. כתוב בתשובות הרשב"א (חלק ג' סימן רע"ו) פורים הוא זמן של שמחה, ושונה פורים משאר חגים, שבשאר חגים כתוב ושמחת בחגיך, ודרשו חז"ל שיש לשמוח בחגיך ולא באשתך ולא בדבר אחר, אבל בפורים יש ענין להיות שמח ולא משנה במה, ולכן מותר לישא אשה בפורים, ואילו בחגים אסור להתחתן אף בחולו של

¹² ועיין להלן שהבאנו דברי הרדב"ז (הובאו דבריו במשנה ברורה סימן צ' ס"ק כ"ח) שכתב שמי שהיה תפוס בבית האסורים, והשר נתן לו רשות לבחור איזה יום שירצה כדי להתפלל עם הציבור, יתפלל אותו יום תיכף, ולא יחמיץ המצוה להמתין על יום הכיפורים או פורים וכו' עיין להלן באריכות בדין זה, עכ"פ מבוואר שיום הכיפורים ויום פורים הם זמנים מיוחדים יותר משאר חגים ושבתות.

מועד, והא דלא אמרינן בפורים אין מערבים שמחה בשמחה, משום שאין שמחת פורים אלא מדרבנן, וכן נפסק להלכה בשו"ע (או"ח סימן תרצ"ו סעיף ח'), ומאידיך הפרי חדש והלבוש (בסימן תרצ"ו סעיף ח') ס"ל שאסור לשאת אשה בפורים, משום שאין מערבין שמחה בשמחה, אפ"ל בשמחה דרבנן (דרכי משה שם ס"ק ה'). ובפורים משולש לכו"ע מותר להתחתן ביום שישי י"ד אדר בערי המוקפות, וראה בספר הליכות שלמה (פורים פרק כ"א סעיף ט') שהגרשז"א התחתן ביום שישי שהיה פורים משולש.

י. נכון שיהיה בבית, שולחן ערוך ומטה מוצעת לכבוד פורים (משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק ג').

יא. מהרח"ו היה רגיל לטבול בערב פורים כמו ערב הרגל (כף החיים סימן תרצ"ה ס"ק י"ג).

יב. נוהגים ללבוש בגדי שבת בפורים¹³, לזכר מה שכתוב באגרת הראשונה של מרדכי ואסתר (אסתר פרק ט' פסוק י"ט) על כן היהודים וכו' עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (רמ"א סימן תרצ"ה סעיף ב'), ובספר כתר מלכות להגר"ח (סעיף ר"ו) כתוב שהאשה צריכה ללבוש תכשיטים של זהב [אם יש לה] ובגדים יפים יותר מבשבת ויו"ט, וילבישם מליל פורים (כף החיים סימן תרצ"ה ס"ק י"ג).

יג. נהגו בכל תפוצות ישראל להרבות בשמחה ושחוק בימי הפורים, ויש מקומות שמתאספים ביום הפורים ואחד מן הקהל משמח בדברים במילתא דבדיחותא. מנהג זה נהוג כבר מתקופת האמוראים, כמו שכתב היעב"ץ בסידורו בענייני פורים (שער י"ג, סימן ט' אות י"ז) שעניין ריקודים ושאר ענייני שמחה ושחוק שאין בהם חשש עבירה, נמצא כבר בגמרא במסכת סנהדרין (דף ס"ד ע"ב) ובפרש"י שם (ד"ה רבא אמר כמשוורתא דפוריא). וטעם מנהגם של ישראל, כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספרו ליקוטי מאמרים (אות ט"ז, עמוד ע"ו), לפי שביום זה נהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, וכדרך שנאמר בתהלים (פרק ב' פסוק ד') יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. ובספר צדקת הצדיק (אות ר"ס) מביא מנהג מימות קדם, לעשות אותן השחוק וליצנות ממעשה אחשוורוש והמן הרשע בדברי בוז וקלון, ומצינו כן מרומז במגן אברהם (או"ח סימן ש"ז ס"ק כ"ב ובמשנה ברורה שם ס"ק נ"ט), ובפרי מגדים (אשל אברהם שם).

אמנם יש לציין כי היו מגדולי ישראל שדעתם לא היתה נוחה ממנהג זה, והיו נזהרים אף בימי הפורים שלא למלא פיהם שחוק, וכדברי הט"ז (באו"ח סימן תק"ס ס"ק ז') שאסור למלאות פיו שחוק אפילו בפורים, וכן הביא האור החיים בספרו חפץ ה' על מסכת ברכות (דף ל"א ע"א ד"ה שם גמרא אסור).

יד. מעיקר הדין מותר לאשה להתחפש בפורים לגבר וכן להיפך, ואין בכך איסור לא יהיה כלי גבר על אשה וגו', משום שאין עושים זאת אלא לשם שמחה בעלמא (רמ"א סימן תרצ"ו סעיף ח'), אולם האחרונים הזהירו שלא לעשות כן, ולדעת הגר"י קניבסקי, יש להקל בכך לילדים שלא הגיעו לגיל חינוך, וכן דעת הגר"ש אלישיב, אך החזון איש הורה שלא להלביש תחפושת כזו אף לתינוק, וכן הוא בשו"ת יחווה דעת (חלק ה' סימן נ'). ולבישת מלבושי גויים כתחפושת, כגון תחפושות של המן ואחשוורוש, דעת הגר"ח קניבסקי שאין בזה איסור ובחוקותיהם לא תלכו, אך אין ראוי לעשות כן¹⁴ (משנה ברורה הוצאת דרשו הערות 52-53).

¹³ וכשחל פורים בערב שבת, יש להיזהר ביותר למשמש בגדים לפני שבת, כיון שהולכים בפורים בבגדי שבת, ומצוי שמניחים חפצים בכיסם. ¹⁴ בתקופת מגיפת קורונה [שנת תש"פ ותשפ"א], שהנגיף מתפשט בכל העולם כולו, ויש מיליוני חולים, ומעל שתי מיליון מתים ל"ע, האם מותר להתחפש לחולה בנגיף קורונה ולשים מסכה על הפנים ולכתוב שלטים זהירות בידוד וכיוצא. הנה, היה אפשר לומר דאיסור פתיחת פה לשטן הוא דווקא בדיבור, כפי שנראה מדרשת הגמרא בזה במסכת ברכות (דף י"ט ע"א) אל יפתח אדם פיו לשטן, אלא דנראה דזה אינו רק בדיבור, אלא גם במעשים, שכן מצינו בגמרא במסכת גיטין (דף נ"ז ע"ב) רבי שמעון בן לקיש אמר אלו תלמידי חכמים [הלומדים הלכות שחיטה] שמראין הלכות שחיטה בעצמן [על צוארן], דאמר רבא כל מילי ליחזי אינש בנפשיה בר משחיטה ודבר אחר [צרת], וביאר המהרש"א (שם בחידושי אגדות) בזה"ל, ויותר נראה לפרש דמרעי מזליה כענין אל יפתח אדם פיו לשטן, ואם הדיבור מביאו לידי כן כל שכן המעשה. אך יתכן דהכא אין זה פתיחת פה, דהרי זו תחפושת, וכי מי שמתחפש לבעל חיים בפורים, יש לחוש לפתיחת פה, שיהפוך לבעל חיים, [וכן בכל תחפושת, לא מצינו שיחושו דאם יתחפש לדבר פלוני, יתכן דפותח פיו שיהפוך לכך].

יש שמתחפשים לכהן גדול, ועושים מעיל תכלת [בצורה של טלית קטן], יש להיזהר, שאם יש לו שיעור טלית קטן, חייב בציצית, ואע"פ שהוא בגד רק ליום אחד, וכן אע"פ שהכהן גדול לא היה קושר בו ציצית, היינו טעמא כתב המנחת חינוך (במצוה צ"ט ס"ק ד) משום שזה ממון הקדש ולא ממון שלו, משא"כ הכא דהמעיל שלו הוא, חייב, ולכן העצה כדי להיפטר מחיוב ציצית בתחפושת זה, היא ע"י שמעגל אחת מהפינות.

טו. נוהגים להשכים בפורים לבית הכנסת¹⁵ (מגן אברהם בסימן תרצ"ג ס"ק ב', האליה רבה סימן תרס"ד ס"ק ג' ושל"ה הקדוש במטה משה סימן תתקנ"ח), וכתב המגן אברהם הטעם משום שבפורים מוטל על כל אחד להתעסק במצוות רבות, משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים, וגם מאחרים בבית הכנסת בקריאת המגילה ובאמירת פיוטים, לכן משכימים לבית הכנסת כדי שישאר זמן לכל מצוות היום (מחצית השקל סימן תרצ"ג), ועוד, הואיל ובפורים היתה קבלת התורה מרצון, שלא כבמתן תורה שהיתה להם טענת אונס, שעליה נאמר ויצא משה, ודרשו חכמים שהוציאם לקראת מתן תורה בעל כורחם, לכן משכימים בפורים כדי להראות שביום זה קיבלו את התורה מרצון (חמדת אריה על הלכות מגילה פרק י"ז).

טז. יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון ואדר שני, אין נופלים על פניהם, ואסור בהספד ובתענית (עיין שו"ע סימן תרצ"ג סעיף ג' וסימן תרצ"ז סעיף א'), ואם חל יום ט"ו בשבת, עיירות המוקפות חומה מימות יהושע, [כירושלים], לא אומרים תחנון אף ביום ראשון ט"ז אדר (כף החיים סימן תרפ"ח ס"ק מ"ז), ובערי הפרזות, י"א שג"כ לא אומרים תחנון (גרשז"א בהליכות שלמה פרק כ"ב הלכה ח'), וי"א שאומרים תחנון (רבנו אליהו מני בספרו מכתב מאליהו סימן ע"ה, וכך מבואר בכף החיים שם), ובמקום שיש ספק מה המנהג, לא יאמרו תחנון, כי ידועים דברי הפוסקים, שבכל מקום שיש ספק אם לומר תחנון, עדיף אי אמירתו מאמירתו, כיון שכל דין תחנון בימנו הוא רשות.

יז. פורים מותר בעשיית מלאכה, ומקום שנהגו לא לעשות מלאכה בפורים אסור לעשות מלאכה, והעושה מלאכה בפורים [אפי' במקום שנהגו לעשות מלאכה] אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם (רמב"ם הלכות מגילה פרק ב' הלכה י"ד, ועיין שו"ע סימן תרצ"ו סעיף א', מגן אברהם שם ס"ק ב' וכף החיים שם ס"ק ו', ומשנה ברורה סימן תקנ"ד ס"ק מ"ט), ומ"מ מסחר ופרקמטיא כתוב במשנה ברורה (בס"ק ג') שמותר, אך בחזון עובדיה (פורים עמוד קצ"ו) כתוב שטוב להחמיר, [ועיין כף החיים (שם ס"ק ה')], ומלאכה שנעשית קודם הפורים אלא שבפורים סיימה, כגון משא ומתן שכבר נגמר מלפני הפורים, אלא שביום הפורים נמסר, לית לן בה (כף החיים שם ס"ק ט').

וכל המלאכות שמותר לעשות בחול המועד, מותר בפורים, כגון דבר האבד וכיוצא, ולצורך הפורים מותר לעשות אפי' מלאכה גמורה, ובלבד שלא יתבטל משמחת פורים (רמ"א שם), ואין לנשים לעשות כבוס וכדומה (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות כ"א), [ואף לכתוב חידושי תורה, שלא לצורך הפורים, יש להחמיר, וכך נוהג הגר"ח קניבסקי בכל שנה לכתוב לפחות חידוש אחד על המגילה, ובדרך כלל, אחרי קריאת המגילה בלילה וביום, אומר לבני ביתו מה שנתחדש לו היום במגילה, ובמוצאי פורים הוא כותב את מה שנתחדש לו (דברי ש"ח פרשת כי תשא תשע"ח)].

אולם היה נראה למימר דקיימת בעיה מצד הנאמר במשנה בסוף מסכת פאה, וכל מי שאינו חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהא כאחד מהם ע"כ, וממילא כיצד יכול לעשות עצמו כבעל מום, אלא דיתכן דניתן לדייק מדברי התפארת ישראל (שם) ההיפך, דכתב בזה"ל, ועושה את עצמו כך מדהוא עני כדי שירחמו עליו, ואפ"ה נענש מדממעט בכבוד שמים כאילו ברא בעל מום יותר בעולם, והרי הרואה בריות יפות צריך ליתן שבח לשמו יתברך וזה כפוי טובה ע"ש, ולפי זה, כיון שמיידי בפורים, אין מקום לחשוש שהבריות יגידו שהקב"ה ברא מום, דכולי עלמא ידעי דביום זה הבריות מתחפשים.

אלא דמ"מ אם תחפושת זה מפחידה, יש להימנע ממנו, וכמו שכתוב בספר חוט השני (פורים עמוד צו'), וז"ל, יש להמנע מתחפושות מפחידות, כי הפחד יכול להביא לידי סכנה ע"ש, וממילא אם הדבר עלול לגרום לפחד ובהלה, אצל מתפללים אחרים יש להימנע מכך.

¹⁵ עיין באליה רבה (סימן תרס"ד ס"ק ג') שבחמשה זמנים נוהגים להשכים, ואלו הן, ר"ה, יו"כ, הושענא רבה, תשעה באב ופורים, ובמטה משה (שם) הביא סימן לדבר וישכם אברהם בבקר, "אברהם" ראשי תיבות, א - ט' אב, ב - בריאת העולם, כלומר ראש השנה בו נברא העולם, ר - צומא רבה, כלומר יום כיפור, ה - הושענא רבה, מ - מגילה, כלומר פורים.

באופן אחר: א - הושענא רב א, ב - תשעה באב, ר - יום כיפור, ה - ראש השנה, מ - פורים - סופי תיבות "אברהם".

לענין תספורת, י"א שאין מגלחין הישראלים אפילו אם חל יום י"ד בערב שבת (בן איש חי שם), וי"א שמותר להתגלח לצורך היום, וכן מותר להסתפר בערב שבת לכבוד שבת (חזון עובדיה פורים עמוד קצו'). לענין ליטול את הצפרניים בפורים, י"א שמותר אפי' חל באמצע השבוע (חזו"ע עמוד קצז'), וי"א שיש להחמיר, אלא א"כ חל פורים בערב שבת, שאז מותר ליטול את הצפרניים, כיון שיש מצוה לגזוז לכבוד שבת (שו"ת דברי מלכאל חלק ה' סימן רל"ו).

י"א שבמקום שנהגו לא לעשות מלאכה, אין לעשות מלאכה בפורים בין בי"ד בין בט"ו, ולכן אין לנשים לעשות כבוס וכדומה אפילו ביום ט"ו¹⁶ (בן איש חי שם), מיהו י"א שמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בשני הימים, גם בי"ד וגם בט"ו, אינו מנהג, ואין תוקף למנהג, אלא רק י"ד לבני פרזים, וט"ו למוקפים, ולא יותר (חזון עובדיה שם עמוד קצח').

י"א שמקום שנהגו לא לעשות מלאכות בפורים, היינו בין ביום ובין בלילה (חתם סופר או"ח סימן קצ"ה), וי"א שאינו אלא ביום פורים, אבל בליל פורים לית לן בה (פרי מגדים סימן תרצ"ו משבצות זהב ס"ק א' וחזו"ע שם עמוד קצו'). ולעשות מלאכה ע"י עכו"ם, מותר (מגן אברהם סימן תרצ"ו ס"ק א' וכף החיים שם ס"ק ג'), אך מי שהיה בונה ביתו מקודם פורים ע"י עכו"ם, י"א דכיון דאוושא מילתא, יבטל ביום פורים (כף החיים שם ס"ק ד'), מיהו בנין בית הכנסת וכל דבר מצוה, מותר (מועד לכל חי סימן ל"א אות ל"א).

מקרא מגילה:

- א. הכל חייבים בקריאת המגילה, אנשים נשים וטף (שו"ע סימן תרפ"ט סעיף א' וסעיף ו').
- ב. חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום, ושל לילה זמנה כל הלילה עד עלות השחר, ושל יום זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום¹⁷, ואם קראה משעלה עמוד השחר, יצא (שו"ע ריש סימן תרפ"ז).
- ג. אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה (רמ"א סימן תרצ"ב סעיף ד'), ומ"מ אם התחיל לאכול בהיתר [כגון סעודה שלישית לפני השקיעה], יכול להמשיך עד הזמן¹⁸, עיין רמ"א (סימן תרנ"ב סעיף ב').
- ד. טעימה לפני המגילה, לכתחילה אין לטעום כלום לפני קריאת המגילה, כלומר אף למי שלא מתענה [או כגון בפורים שחל באחד בשבת או בני הכרכים שקוראים ביום ט"ו], אין לו לטעום מחצי שעה לפני קריאת המגילה (רמ"א סוף סימן תרצ"ב סעיף ד'). ומי שהוא חלש יכול לטעום פירות או פחות מכביצה מזונות (מגן אברהם שם ס"ק ז'), ולדעת הגר"ח נאה (בספר שיעורי ציון עמוד סט') היינו שיעור 54 גרם [בערך ארבעה ביסקוויטים, ודעת הגרי"ש אלישיב דיש לשים שומר שלא יעביר שיעור הנ"ל], וכן יכול לשתות תה או קפה וכיוצא, ואם הוא אדם חלוש וטעימה מעט אינה מספקת לו, יאכל כל צורכו, אך יבקש מאחר שיזכיר לו לקרוא את המגילה לאחר האכילה (משנה ברורה שם ס"ק ט"ז), וכן ה"ה במי שהתענה ועבר זמן הצום וקשה לו (משנה ברורה ס"ק י"ד, ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ט' סימן ס"ז).

¹⁶ ואפשר דהבן איש חי שם מתכוון רק לבני עירו וכיוצא שהיה להם ספק האם מקום מושבם היה מוקף מימות יהושע או לא, וכך נראה מדבריו שם.
¹⁷ ופורים שחל בערב שבת, ולא הספיקו לקרוא את המגילה עד שקיבלו שבת, עיין במשנה ברורה (סימן ת"ר ס"ק ז') מחלוקת הפוסקים כעין זה לענין תקיעת שופר ביום שני של ראש השנה שחל בערב שבת אם מותר לתקוע לאחר קבלת שבת, ודעת הט"ז (שם ס"ק ב') שיתקעו בלי ברכה, וכתב הפרי מגדים (בסימן תרצ"ב) שה"ה לענין נידון דידן, ויקראו את המגילה בלי ברכה, ואף אם כבר הגיע בין השמשות, יקראו בלי ברכה.
¹⁸ ומ"מ אף אם המשיך את סעודה שלישית עד הלילה, עדיין קדושת שבת עליו, ואינו אומר על הנסים בברכת המזון אף אם אכל כזית פת לאחר ברכת המזון, ואף לשיטת הט"ז (בסוף סימן קפ"ח) דס"ל לגבי ר"ח שחל במוצ"ש שצריך להזכיר גם רצה והחליצנו וגם יעלה ויבא, הכא שאני, כיון שהזכרת על הנסים אינו אלא רשות, (משנה ברורה סימן קפ"ח ס"ק ג').

וכן בבוקר אסור בטעימה (משנה ברורה שם ס"ק ט"ו), מיהו הנצרך לשתות קפה וכיוצא לפני התפילה וקריאת המגילה, מותר, ואף שמבואר מהרמ"א (שם) שאכילה לפני קריאת המגילה חמור יותר מקריאת שמע, מ"מ מים מותר, ונראה דשתיית תה או קפה דינו כמים, וי"א דאפי' מי שרגיל לשתות מים או תה כל בוקר לפני התפילה, אין לעשות כן בפורים בבוקר משום חומרת מגילה, [ולא דמי לשאר מצוות שמותר לטעום לפני המצוה], ויש לצדד שלא להחמיר רק מהנץ החמה (קונטרס יד פורים עמוד קפ' פסקי הגר"נ קרליץ).

ה. מבואר מדברי הביאור הלכה (בסימן תרצ"ב סעיף ד' ד"ה מפלג) שדין איסור אכילה לפני קריאת המגילה, הוא אף לנשים, ולכן יזהרו הנשים שלא לאכול ביום פורים עד שיבואו בעליהן מבית הכנסת לקרות להן המגילה ולצאת ידי חובתן, ורק אז יאכלו (חזון עובדיה פורים עמוד צה), [ולכן יש למחות באלו שנהגו לקרוא את המגילה לנשים במשך היום, ואף לא מועיל לבקש מאחר שיזכיר לו לקרוא את המגילה לאחר המגילה, שהרי מבואר מלשון המשנה ברורה (בסימן תרצ"ב ס"ק ט"ז) שאין היתר זה נאמר אלא במי שהוא חולה או חלוש וכיוצא, אבל לא למי שהוא ברי (וכן הוא בספר שבות יצחק דיני שהיה וחזרה עמוד שיא' בשם הגר"ש וביד פורים עמוד סח' בשם הגר"נ קרליץ)].

ו. אסור לישון לפני קריאת המגילה, אפי' אם דעתו לישון רק קימעה (משנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק ט"ו).

ז. פורים שחל במוצש"ק, קוראים את המגילה ואח"כ מבדילים (רמ"א סימן תרצ"ג סעיף א'), והיינו טעמא, משום דאפוקי יומא מאחרין ליה (משנה ברורה ס"ק ג'), ולענין ברכת מאורי האש, עיין בספר כף החיים (ס"ק י') שהביא מחלוקת גדולה בפוסקים, יש אומרים לברך לפני קריאת המגילה כדי שלא ליהנות מהאור קודם הברכה, ויש אומרים שאינו צריך לברך כיון שכבר נפטר בברכת יוצר המאורות [ובפרט בדורנו שיש אור חשמל] ואין לשנות סדר ההבדלה, וסוף דבר העלה שכל מקום יחזיק במנהגו, ונהרא נהרא פשטיה, ובספר חזון עובדיה (עמוד קו') כתוב שיש לברך ברכת בורא מאורי האש לפני קריאת המגילה, וכך הוא המנהג במדינת בארגנטינה ברוב הקהילות [יוצאי דמשק ואר"ץ] לברך ברכת מאורי האש לפני קריאת המגילה¹⁹.

ח. מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לבית הכנסת, וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל, וקשה עליו לישב בתענית כ"כ, יכול לשמוע קריאתה מבעו"י מפלג המנחה ולמעלה (שו"ע סימן תרצ"ב סעיף ד'), והיינו טעמא כתוב במשנה ברורה (סימן תרצ"ב ס"ק י"ג) דכיון דחשבינן ליה לילה לענין תפילת ערבית שיכול להתפלל בזמן ההוא, חשבינן ליה לילה גם לענין הזה, וי"א משום דבפורים כתיב יום טוב, ומצוה להוסיף מחול על הקודש. מיהו עיין במשנה ברורה (ס"ק י"ד) שכתב שלפי דעת הפרי מגדים (סימן תרצ"ב משבצות זהב ס"ק ג') אפילו בין השמשות אין לקרות, ובדיעבד אם קרא בבין השמשות ג"כ מסתפק שם אם לא באונס והכרח גדול יש לצדד להקל, והחיי אדם (כלל קנ"ה סעיף ה') מחמיר עוד, דאפילו קרא מקצתה קודם צאת הכוכבים לא יצא, וצריך לחזור ולקרות בלי ברכה, ומ"מ כתוב בשערי תשובה (ס"ק ז') בשם הברכי יוסף ובביאור הלכה (שם סעיף ד' ד"ה מפלג) דהמיקל לחולה ולילודת למהר קריאתן מבעוד יום קצת, יש לו על מי לסמוך.

ט. צריך לחזור אחר עשרה (שו"ע סימן תרצ"ב סעיף י"ח), ואם בעת ההוא קורין אותה בבית הכנסת, אז אפי' יש לו מאה אנשים בביתו, מצוה לילך לשם, משום ברוב עם הדרת מלך (משנה ברורה שם ס"ק ט"ב), ואם א"א בעשרה [כגון בתקופת מגיפת קורונה ששוהה בבידוד וכיוצא], קורים אותה ביחיד (שו"ע שם), מיהו נשים אינם חייבות ללכת לבית הכנסת (משנה ברורה סימן תרפ"ט ס"ק א').

¹⁹ ועיין בשו"ת תפילה למשה (חלק ב' סימן נ"ט) שכתב שהיום לא שייך דין זה. ובשנת תשע"ז חל פורים במוצש"ק, ובק"ק שובה ישראל [ארגנטינה] לא ברכו ברכת בורא מאורי האש לפני קריאת המגילה.

י. כשהיחיד קורא אותה בזמנה [כנ"ל], צריך לברך עליה הברכות שלפניה (רמ"א סימן תר"צ סעיף י"ח ובסימן תרצ"ב סוף סעיף א', משנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק ח' ושו"ת אור לציון חלק ד' פרק נ"ד תשובה י"א), אבל אין לברך אחריה אלא בציבור (רמ"א סימן תרצ"ב שם), כיון שבברכה זו אינו אלא מנהג ולא תקנו לברכה אלא בציבור (הליכות שלמה פרק כ"ג אות ג'), ומ"מ ראוי שהיחיד יברך ברכת הרב את ריבנו בלא שם ומלכות, כדי שלא לאבד ברכה יקרה זו (כף החיים סימן תרצ"צ ס"ק קכ"ד ושו"ת אור לציון שם).

ואשה שקוראה לעצמה, תברך לפני הקריאה, להרמ"א (סימן תרפ"ט סעיף ב') תברך לשמוע מגילה, ולמשנה ברורה (שם ס"ק ח') תברך לשמוע מקרא מגילה, אלא דמ"מ אם יש לה מי שיוציא אותה ידי חובה, לא תקרא בעצמה (משנה ברורה שם).

הקורא את המגילה בבית להוציא את הנשים, יש אומרים שאם הקורא יצא ידי חובה, לא יברך כשחוזר לקרותה לנשים, וגם הן לא יברכו (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות א', כף החיים סימן תרפ"ט ס"ק י"ט, וכן כתב גדול רבני דמשק רבי יצחק אבואלעפאי בשו"ת פני יצחק חלק א' או"ח מערכת ברכות אות קצ'), ויש אומרים שצריך לברך להן ברכות המגילה, כשם שמברכים האנשים בבית הכנסת, דהיינו כל הברכות, לרבות ברכת שהחיינו (חזון עובדיה עמוד סה'), והאשכנזים מברכים לשמוע [מקרא] מגילה (רמ"א ומשנה ברורה שם).

ואחרי מקרא המגילה, כבר הזכרנו שאין מברכים ברכת הרב את ריבנו אלא בציבור, אלא דמ"מ אם יש שם עשר נשים ששומעות המגילה לצאת ידי חובה, י"א שרשאי הקורא לברך אחריה, כיון שעכ"פ יש בזה פירסומי ניסא, ואפשר שאפי' קטנים או קטנות מצטרפות לעשרה לפירסומי ניסא לברכה אחרונה (חזון עובדיה פורים עמוד פט'), וי"א שאפ"ה לא יברך, כיון דמנהגא הוא, הבו דלא להוסיף עלה, ועוד משום די"א דבמנהגים לא אמרינן אע"פ שיצא מוציא, ובדרך כלל הקורא לנשים כבר יצא ידי חובתו (הרה"ג עזריאל אויערבאך שליט"א בתשובה ששלח לנו ביום י"ב אדר ב' תשע"ט).

יא. כאמור אף קטן חייב לשמוע קריאת המגילה, והיינו דוקא שהגיע לחינוך (שו"ע סימן תרפ"ט ס"ק א'), וכיון שנשים גם חייבות, א"כ אף קטנה שהגיע לגיל חינוך יש בה משום מצוות חינוך (משנה ברורה שם ס"ק ג'). והשיעור קטן שהגיע לחינוך לענין זה, לדעת הגר"ש אלישיב תלוי אם יכול לשמוע את כל המגילה מתחילתה ועד סופה, ושמעתי מהגר"א וייג שמסתבר שאין השיעור הוא בקריאת המגילה בבית הכנסת, אלא סגי בשיעור שהבעל קורא קורא לעצמו בלי רעש של ציבור, כגון 20 דקות, דעת הגר"ח קניבסקי שאף שיכול לשמוע חצי מגילה גם זה גיל חינוך, והביאור לזה, כמו בתענית שעות של יום כיפור, שהקטן חייב באותו רגע, כיון שבאותו רגע הרי הוא באותו מתכונת של גדול, ה"ה בקריאת המגילה אפי' שאח"כ יפסיק ולא יתרכז, מ"מ בתחילת המגילה הוא קורא כמו גדול, ודעת הגר"נ קרליץ חובת החינוך היא מהגיל בו יודע הילד לקרוא בעצמו את כל המגילה (עיי' משנה ברורה הוצאת דרשו סימן תרפ"ט הערה 7).

יב. י"א שיש לכוון בברכת שהחיינו שבקריאת המגילה לכל המצוות של היום, דהיינו גם על מתנות לאביונים (פרי מגדים סימן תרצ"ב אשל אברהם ס"ק א'), וי"א שיש לכוון רק על מקרא מגילה משלוח מנות וסעודת פורים, אבל לא על מתנות לאביונים (מגן אברהם סימן תרצ"ב ס"ק א' בשם השל"ה ומשנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק א'), כי כל השנה חייב במצות צדקה, ולא ניכרת המצוה ששמח בה, ולכן אין ברכת שהחיינו על כך (תשובות והנהגות חלק א' סימן ת"ד).

לדעת השו"ע (בסימן תרצ"ב סעיף א') שביום לא מברכים שהחיינו על מקרא מגילה, א"כ יש לכוון בברכת שהחיינו שבלילה למצוות היום, אבל לדעת הרמ"א (שם) שגם ביום מברכים שהחיינו על מקרא מגילה, א"כ בברכת שהחיינו שביום יש לכוון לשאר מצוות היום, ולא בברכת שהחיינו שבלילה (באר היטב שם ס"ק א').

יג. וכיון שמכוונים בברכת שהחיינו לשאר מצוות היום, גם הש"ץ צריך לכוון לכך, ולא סגי במה שהשומע מכוון (משנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק א'), ולפי זה מי שיש לו מגילה חדשה צריך להודיע לש"ץ שיכוון גם על המגילה, מיהו עיין במשנה ברורה (סימן ח' ס"ק י"ד) שאם כמה קנו טליתות ביחד צריך כל אחד לברך ברכת שהחיינו לעצמו, ולא שייך שאחד יוציא את חברו, משום שלכל אחד יש שמחה עצמית, וא"כ גם בנידון דידן לא יכול לצאת בברכת שהחיינו של הש"ץ, ולכן העצה היא ששתי הברכות הראשונות יכוון לצאת ידי חובה מהשליח ציבור, ואילו ברכת שהחיינו יברך לעצמו (לקראת שבת מלכתא תרומה תשע"ז בשם הרה"ג יהודה אריה הלוי דינר), ומ"מ דבר פשוט שאין לברך ברכת שהחיינו על המגילה בפני עצמה, כיון דמעיקר הדין אין שהחיינו על מגילה, דומיא דתפילין.

יד. מי שאין לו מגילה [מצוי בתקופת מגיפת קורונה מי ששוהה בבידוד], או שלא כיוון לשליח ציבור בשעה שבירך שהחיינו, י"א שיברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה (ביאור הלכה סימן תרצ"ב סעיף א' ד"ה ושהחיינו בשם הברכי יוסף), וי"א שלא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה, כיון שזה מנהג בכל יום ובכל שבת ויו"ט, וכן מתנות לאביונים כל השנה חייבים במצות הצדקה (משנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק א' וחזון עובדיה עמוד צ"ה), וטוב שיקנה פרי חדש ויכוון על מצוות היום.

וכן ברכת שעשה נסים, לא יברך אם לא קורא במגילה (ביאור הלכה שם בשם הברכי יוסף).

י"א דכיון שאין לו מגילה, יאמר את ההלל עם הברכות (מאירי במסכת מגילה דף י"ד ע"א), ויש חולקים, כיון דאכתי אנן עבדי אחשורוש (מחזור ויטרי עמוד ריח'), וסב"ל, ולכן יגמור את ההלל כולו בלי ברכות (חזו"ע עמוד צ"ו בשם הברכי יוסף).

טו. עמידה בברכות ובמקרא המגילה: בעל קורא שקורא בבית הכנסת, צריך לעמוד בין בברכות ובין בקריאה מפני כבוד הציבור, וי"א שגם הקהל צריך לעמוד בשעת הברכה (שער הציון שם ס"ק א'), ויש נוהגים שהקהל יושב בין בשעת קריאת המגילה ובין בברכותיה (שו"ת רב פעלים חלק ד' אר"ח סימן ל"ג וכף החיים סימן תר"צ ס"ק ב' בשם היפה ללב), ועיין בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת תצוה הלכות פורים אות ד' ואות י"ב) שמבואר שאיפה שנהגו לעמוד בברכות הראשונות גם בברכות האחרונות צריכים לעמוד, וכך היה מנהגם לעמוד בין בתחילה ובין בסוף.

הקורא לנשים, אף אם יש שם יותר מעשרה נשים, יכול לשבת (אשרי האישה חלק ג' פרק מ"ג אות ל"ב), והקורא לעצמו או ליחיד, כתב המשנה ברורה (סימן תר"צ ס"ק א' והבן איש חי שנה ראשונה פרשת תצוה אות ד') שצריך לעמוד בברכות, אבל בקריאה אפשר לשבת, וי"א שאם קורא בבית במקום שנהגו לעמוד בברכות, טוב שיעמוד בברכות גם שם, [אבל בלאו הכי לא], (בן איש חי שם).

טז. אין לענות ברוך הוא וברוך שמו על ברכות המגילה, דכיון דמתכוון לצאת ידי חובה עם השליח ציבור, הוי הפסק בברכה, ומ"מ בדיעבד אינו חוזר ומברך (משנה ברורה סימן קכ"ד ס"ק ג').

יז. אין לדבר בשעת קריאת המגילה (שו"ע סימן תרצ"ב סעיף ב'), מיהו הפסק באמצע המגילה לצורך המגילה, או אפי' שלא לצורך המגילה, אלא שמפסיק מפני הכבוד, אין זה הפסק ומותר, אבל הפסק בין הברכה לתחילת הקריאה הוי הפסק, והפסיד את הברכה (משנה ברורה שם ס"ק ט'), וצריך לחזור ולברך על מקרא מגילה, [אבל לא

שעשה נסים ושהחיינו], (אשרי האיש פרק מ"ג אות כ"ח), ואם הפסיק שלא לצורך המגילה [ולא מפני הכבוד], אע"פ שלא עשה כהלכה, מ"מ יצא ידי חובה [אם שמע את כל המגילה], עיין משנה ברורה (סימן תרצ"ב ס"ק ט' וחזו"ע עמוד פ').

יח. אם השומע את המגילה החסיר אפי' תיבה אחת בעוד שהקורא המשיך את קריאתו, לא יצא, וצריך לחזור ולקרוא מאותו פסוק והלאה, ומ"מ יכול לקרוא אותה מילה שהחסיר ממגילה שבדפוס עד שיגיע למקום הקריאה שאליו הגיע הקורא, וישתלב בקריאה מכאן ואילך (משנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק ט').

יט. אם השומע הפסיד אות אחד, אם בשינוי יש משמעות אחרת בהבנת הענין, ג"כ לא יצא ידי חובה, אך אם בשינוי אין משמעות אחרת בהבנת הענין, עיין בביאור הלכה (סימן תרצ"ב סעיף י"ד ד"ה אין מדקדקין) שיש אומרים שיצא ידי חובה, ויש אומרים שאפ"ה לא יצא ידי חובה, ולכן בכל גווני צריך לחזור לקרוא בלי לברך (כף החיים סימן תרצ"ב ס"ק ט"ז וס"ק י"ז).

כ. אם שמע את כל המגילה, אך לא כיון בכל תיבה, יצא (באר היטב סימן תרצ"ה ס"ק י"ב), ופירש הלבושי שרד (על המגן אברהם ס"ק ט"ו) דהיינו דלא כיון פירוש המילות, שאינו לעיכובא, אבל אם לבו פונה ומחשב בדברים אחרים בעת הקריאה, אף שאזניו שומעות, אין זה שמיעה לצאת בה ידי חובתו, והרי זה כאילו אינו שומע, ומ"מ אם ידו אוחזת במקום הנכון או שיודע לומר היכן אוחזים, נחשב שמכוון לקריאה ויצא ידי חובה (שו"ת ארץ צבי סימן מ"ה).

וכיון שהוא דבר השכיח אצל הרבה בני אדם שהש"ץ קורא, והשומע התלמיד חכם משוטט לבו בדברי תורה [שאינם כוונת פירוש פסוק זה], והסוחר טרוד במחשבתו בעסקיו ועניניו, לכן נכון שיהיה לכל שומע מגילה כשירה ויאמר מילה במילה בלחש עם הבעל קורא שבזה גם אם לא ישים לבו לכוונת הדברים, מ"מ כיון שאומר בפיו, הדיבור מבטל מחשבת דברים אחרים בעת הקריאה, ויוצא ידי חובתו (נימוקי א"ח סימן תרצ"ב), וי"א שאם יש לפניו מגילה כשירה ומסתכל בפנים בעקביות יחד עם הבעל קורא, אף אם לבו פונה לדברים אחרים ואינו קורא בלחש בפיו יוצא ידי חובתו, ודברי הלבושי שרד אמורים כששומע הקריאה בעל פה (שו"ת ארץ צבי חלק א' סימן מ"ה), ולא זאת בלבד, אלא י"א דאפשר דבידיעבד, גם במסתכל במגילה מודפסת בחומש וכדומה, ועוקב במחשבתו אחר קריאת הש"ץ, אף שמפנה לבו לדברים אחרים, יוצא ידי חובה, כעין דברי הפוסקים דלעיל לענין חיסור שמיעת כמה תיבות דיוצא ידי חובה בדיעבד ע"י אמירתם מתוך חומש (שערים המצוינים בהלכה סימן קמ"א קונטרס אחרון סעיף י"ג).

כא. אלו שמחזיקים בידם מגילה כשירה, האם עדיף שיקראו בפיהם בלחש יחד עם הבעל קורא או שישמעו לבעל קורא ויכוונו לצאת ידי חובה איתו כדי לקרוא ברוב עם, הנה השו"ע (בסימן תרצ"ב סעיף ד') פסק בזה"ל, מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם שליח ציבור, אלא שומע ושותק ע"כ, משמע שאם יש בידו מגילה כשרה, יקרא עם השליח ציבור, ומאידך, עיין במשנה ברורה (בסימן תרפ"ט ס"ק י"ט ובסימן תרצ"ב ס"ק כ"ו) שכתב בשם הפרי מגדים שעכשיו ראוי לכל אחד שיהיה לו מגילה כשרה ולקרוא בלחש מלה במלה, דא"א לשמוע מהש"ץ מחמת רעש ובלבול שמכים בעצים ומשמיעים קול, וראוי לכל ישראל לנהוג כן מי שהיכולת בידו עכת"ד, משמע שאם נמצא בבית הכנסת שבודאי אין רעשים ובלבול, עדיף שישמע מהשליח ציבור ולא יקרא בפיו בלחש, וכן כבר כתבנו לעיל בשם הנימוקי א"ח (סימן תרצ"ב) שמי שיש לו חשש שיפנה מחשבתו לדברים אחרים, יש לו לקרוא בפיו בלחש עם השליח ציבור כדי שע"י זה יכוון מחשבתו, משמע שבלי זה עדיף שישמע מהשליח ציבור.

ולמעשה, מצאנו שנחלקו בזה הפוסקים האם דינם כקוראים בציבור או דינם כיחידים שקורין לעצמם, די"א שדין קריאה בעשרה אינו דווקא באחד קורא ותשעה שומעים, אלא אפילו כשכל אחד קורא במגילה שלו, ואפילו אין קורין כולן יחד בשהו אלא אחד ממהר קריאתו ואחד קורא במתינות, מ"מ מקיימים הם דין קריאה בציבור (חזו"א סימן קנ"ה ס"ק ב'), ולכן רשאי לקרוא לעצמו (ש"ת אור לציון חלק ד' פרק נ"ד תשובה ד'), ואלו שקוראים לעצמם, צריכים לזהר מאוד שישמיע לאזנו, דאי לאו הכי אפשר דאפילו בדיעבד לא יצא²⁰ (שער הציון סימן תרפ"ט ס"ק ז'), ומאידך, י"א שאלו שקורין בלחש יחד עם הבעל קורא, דינם כיחידים ולא כציבור (הגר"ז מבריסק הובאו דבריו בפורים המשולש להגר"ש דבליצקי פרק ב' הערה כ"ו ובמועדים זמנים חלק ב' סימן קע"ג ותשובות והנהגות חלק ב' סימן שמ"ט, ועיין בספר פסקי תשובות סימן תר"צ ס"ק י').

כב. לשמוע קריאת מגילה בטלפון או במיקרופון, או על ידי מכשיר שמיעה:

לגבי הלכות תקיעת שופר, קי"ל שחרש השומע רק על ידי כלי כמין חצוצרה, אינו נחשב חרש, וחייב בתקיעה (משנה ברורה סימן תקפ"ט ס"ק ד'), וא"כ נחשב ששמע תקיעה כשרה. אכן לענין חרש השומע בעזרת מכשיר שמיעה, שעל ידו אינו שומע את הקול עצמו של האדם המדבר, בזה נחלקו הפוסקים, האם יוצא ידי חובת מצוות שתלויות בשמיעה, יש אומרים שנחשב כשומע קול הברה ולא קול אדם, ואינו יוצא ידי חובה, כי מכשיר השמיעה ממיר את גלי קול האדם לזרם חשמלי שנהפך בחזרה לאחר מכן באופן מכני לגלי קול (מנחת יצחק חלק א' סימן ל"ז בשם הר"י ענקין, וכן דעת הגרש"א בשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן ט' אות א' ד"ה ותינח, ובחלק ב' סימן י"ח עמוד ע'), ולפי זה ה"ה שאין יוצאים בשמיעת קריאת המגילה בטלפון (דעת תורה סימן תרפ"ט סעיף ב').

וי"א שאם החרש יכול לשמוע גם בלי המכשיר קול אדם, אלא שהמכשיר מיטיב לו את השמיעה, באופן זה יוצא ידי חובה גם בשמיעה דרך המכשיר (הגר"ש אלישיב בהליכות והנהגות פורים עמוד 14), וי"א שה"ה לגבי רם קול, שהיושבים סמוך לשליח ציבור באופן שגם אם ינטל הרם קול יוכלו לשמוע מהש"ץ, ואין הרם קול אלא מסייע להגברת קול הש"ץ, יוצאים ידי חובתם, אבל היושבים רחוק מהש"ץ, שבלעדי הרם קול לא היו יכולים לשמוע את הקריאה מהש"ץ, לא יצאו ידי חובתם (חזון עובדיה פורים עמוד נז').

ומאידך, י"א שכיון שהקול הנשמע במכשיר השמיעה נוצר על ידי אדם וגם נשמע מיד כדרך המדברים, יתכן שנחשב כשומע ממש (מנחת שלמה חלק א' סימן ט' הערה 4 בשם החזו"א), ולכן אף אם אינו קול האדם אלא קול אחר שנעשה בקולו, יתכן שנחשב כקול אדם, כיון שנעשה בקולו של האדם בעת שמדבר (אגרות משה אור"ח חלק ב' סימן ק"ח וחלק ד' סימן קכ"ו וחזון עובדיה שם עמוד נה' ועמוד נז').

ועיין בשו"ת אגרות משה (אור"ח חלק ד' סימן צ"א אות ד') שכתב שבשעת הדחק שאי אפשר באופן אחר, יוצא ידי חובה בשמיעת קריאת המגילה דרך מיקרופון או דרך הטלפון, אלא שלמעשה כתב שיש למחות בידי העושים כן, כי אין זה ברור להיתר, וגם כדי למנוע מלהנהיג חידושים אחרים שלא על פי ההלכה, וכן כתוב בשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סימן פ"ד) שיש להימנע מזה למעשה.

²⁰ ביאור הענין, כי השו"ע (בסימן תרפ"ט סעיף ב') פסק שאם היה הקורא חרש [שמדבר], או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא, והיינו טעמא כתב המשנה ברורה (בס"ק ה') דאף על גב דבעלמא קי"ל דאם לא השמיע לאזנו יצא כדלעיל (בסימן ס"ב וסימן קפ"ה), הכא לענין מגילה שאני, והיינו טעמא כתב הב"י דהוא משום פרסומי ניסא החמירו בו יותר, דהשמיעה לאזנו הוא לעיכובא, והט"ז כתב דחרש גרע טפי שאינו יכול להשמיע לאזנו ע"ש, וא"כ לפי טעמו של הב"י, אין לחלק בין חרש לאינו חרש, אלא כיון שיש ענין של פרסום הנס, כל שלא השמיע לאזנו לא יצא ידי חובה. אם ששמע את המגילה מחרש, יחזור ויקראנה בלא ברכה, משום דאיכא דס"ל שומע מחרש, יצא (בן איש חי שנה ראשונה פרשת תצוה אות ב'). הקורא את המגילה עבור איש אילם, ששומע ואינו מדבר, יברך על מקרא מגילה, דכיון שיכול לצאת את חיוב הקריאה שלו ע"י השמיעה, נחשב בר חיובא גם לענין הקריאה (הגרי"א דינר בעלון מים חיים גליון 464 בשם הגר"ח קניבסקי).

כג. השומע את המגילה בהברה שונה מההברה של אבותיו, יצא ידי חובה (אשרי האיש פרק מ"ג אות ט"ז). כד. צריך לקרות את המגילה בטעמים [ואם חל פורים במוצ"ש, יש אומרים שמותר ללמוד את הטעמים בשבת, כי ידיעתו היא כבר מעכשיו (שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ח הערה קע"ח)], ויש מי שאומר שמותר כן רק אם עושה כן בדרך לימוד (אשרי האיש חלק ב' פרק ל"ד אות י"ד), ומי שאינו יודע לקרות את המגילה בטעמים, רשאי לקרותה בלא טעמים²¹ (משנה ברורה סימן תרצ"א ס"ק כ"ה).

כה. מנהג כל ישראל שהקורא, קורא ופושט כאיגרת להראות הנס, וכשיגמור, חוזר וכורכה כולה ומברך (שו"ע סימן תר"צ סעיף י"ז), ומלשון השו"ע "קורא ופושט", משמע דקודם הקריאה אינו פושט, אלא בשעת הקריאה, כל מה שקרא מניחה פשוטה עד אחר גמר הקריאה, ומ"מ המנהג הוא לפושטה כולה קודם הקריאה (כף החיים סימן תר"צ ס"ק ק"ב ע"פ הב"ח והט"ז וחזו"ע פורים עמוד עה), אלא שיש להזהיר את המון העם, שאף שנהגו לפושטה קודם קריאת המגילה, מ"מ יש להקפיד לא לגלול אותה עד לאחר שיסיימו לקרוא את כל המגילה [ולא כמו שיש עושים שהולכים וגוללים מה שקרא], כי לפי השו"ע עיקר הדין לפשוט את המגילה הוא רק לאחר הקריאה. פושטה קודם הברכות דלא ליהוי הגלילה הפסק בין הברכה לקריאה (משנה ברורה סימן תר"צ ס"ק נ"ו וכף החיים שם ס"ק ק"ג).

כו. י"א שהיחידים השומעים את המגילה, אין צריכים לפשוט (משנה ברורה שם ס"ק נ"ה) פן תגרר לארץ, אלא קורא מעט מעט ופושט והולך (מועד לכל חי סימן ל"א אות פ"ט וחזו"ע פורים עמוד עח), ולמעשה, יש נוהגים שכל אחד פושטה כאגרת בכל אופן (שער הציון שם ס"ק נ' בשם הפרי מגדים והכף החיים שם ס"ק ק"ד), יש נוהגים שרק בעל הקורא פושט את המגילה, ולא היחידים (הגר"י קניבסקי בארחות רבנו חלק ג' עמוד מג' והגרשז"א בשלמי מועד עמוד רעא). כז. יש נוהגים לומר ד' פסוקים של גאולה, [וכשאומר פסוק בלילה ההוא בקול רם וניגון, יסיים תיבת המלך בקול רם וניגון ביותר], ויש נוהגים לומר ה' פסוקים, וכשהציבור קורא את הפסוקים בקול רם, יכוונו לא לצאת ידי חובה בקריאתו מתוך החומש, כדי שיקרא את כל המגילה מתוך מגילה כשרה (רמ"א סימן תר"צ סעיף י"ז, משנה ברורה ס"ק נ"ח ובן איש חי א' פרשת תצוה אות ז).

כח. קריאה של הלילה חיובה מדרבנן, ואילו קריאה של היום חיובה מדברי קבלה, ולכן אם יש ספק אם שמע טוב או לא, בלילה אינו חוזר וביום כן, דדברי קבלה כדברי תורה הם (נודע ביהודה סימן מ' ס"ק א' ושער הציון שם ס"ק מ"א, ועיין שער הציון סימן תרצ"ב ס"ק כ"ז ומשנה ברורה שם ס"ק י"ד וס"ק ט"ז, ופרי מגדים במשבצות זהב ס"ק י'). כט. וכן, במגילה של הלילה שאינה אלא דרבנן, יש חזקה דרבה שהוא גדול ויכול להוציאם, אבל מגילה של יום שהיא מדברי קבלה, הרי היא כדין תורה (עיין משנה ברורה סוף סימן תרצ"ב ס"ק ט"ז), ולכן, דוקא גדול שיש לו זקן יכול להוציא ידי חובה אחרים ביום (עיין משנה ברורה סימן רע"א ס"ק ג' ושער הציון שם ס"ק ה').

ל. מי שיש לו אפשרות לקרוא את המגילה רק פעם אחת, יש אומרים שיש לו לקרותה בלילה אפי' שהיא דרגה פחותה מהקריאה ביום, ומשום דאין מעבירים על המצוות (שו"ת אור לציון חלק ד' תשובה י"ד), מיהו עיין במשנה ברורה (בסימן רע"א סוף ס"ק ב') שכתב בשם המגן אברהם שאם חל יום טוב בע"ש, ואין לו אלא כוס אחד, מניחו לשבת שהוא מן התורה וביו"ט יקדש על הפת, דקידוש של יום טוב הוא מדרבנן וקידוש של שבת הוא

²¹ ודבר פשוט שיכול להפעיל קלטת [טייפ] המוקלטת בה קריאת המגילה ויקרא אחריה, ואף הקורא להוציא את אחרים והוא עצמו אינו יודע הניקוד, הפיסוק והטעמים, יכול לשמוע את הקלטת באוזניות ויקרא אחריה, אך בלי אוזניות לא, שמא השומעים יתנו לבם לשמיעת הקלטת ולא לבעל קורא, [ואסור לעשות כן אפילו כשקורא להוציא יחיד בביתו], ומ"מ בציבור יש להימנע מזה, מפני כבוד הציבור (עיין פסקי תשובות סימן תר"צ ס"ק ב').

דאורייתא, ובכה"ג לא אומרים אין מעבירים על המצוות, ועיין בשער הציון (שם ס"ק ג') שכתב שהפרי מגדים מפקפק על דין זה.

וכן מצינו שנחלקו הפוסקים במי שהיה תפוס בבית האסורים, והשר נתן לו רשות לבחור איזה יום שירצה כדי להתפלל עם הציבור, היאך יעשה, דהרדב"ז (הובאו דבריו במשנה ברורה סימן צ' ס"ק כ"ח) כתב שיתפלל אותו יום תיכף, ולא יחמיץ המצווה להמתין על יום הכיפורים או פורים, ובשו"ת חכם צבי (סימן ק"ו) חולק, ומסקנתו שיש לחלק בין מצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר, ולמחר יעשנה מן המובחר, טוב להמתין למחר, ואין בזה משום מעבירין על המצות, כגון ברכת הלבנה שפסק השו"ע (סימן תכ"ו סעיף ב') שיש לנו להמתין עד מוצאי שבת, דהתם המצוה היא נעשית באופן יותר משובח, לכן יש להמתין כדי לקיימה על צד היותר טוב, אבל במצוות שונות אין מעבירין קלה מפני החמורה, וא"כ בנידון דידן לכאורה יש מחלוקת רדב"ז וחכם צבי, דלפי הרדב"ז יקרא בלילה ולא ביום, משום שאין מעבירין על המצוות, ואילו לפי חכם צבי יש לו לקרוא ביום, משום שקריאת המגילה ביום היא מדברי קבלה, ונעשית המצוה באופן משובח יותר²².

לא. מי שלא יוכל לשמוע את המגילה בפורים, יקראנה ביום י"ג או בי"ב או בי"א בלא ברכה (שו"ע סימן תרפ"ח סעיף ז') בקיבוץ עשרה [ואפשר דסגי בקטנים] (משנה ברורה שם ס"ק כ'), ובליל פורים יקראנה מתוך חומש (רמ"א סימן תרצ"ב סעיף י' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"ז), ואם נזדמן לו מגילה בפורים, חוזר וקורא אותה ביום י"ד עם ברכותיה (רמ"א סימן תרפ"ח סעיף ז' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"ב).

ומי שיכול לשמוע את המגילה רק בלילה, [כגון שהוא טס באותו ערב, ואין לו מגילה לקרוא במטוס], נראה שבליל פורים יקראנה עכ"פ מתוך חומש, וחוזר וקורא אותה ביום י"ד עם ברכותיה [אבל אין צריך לקרוא את המגילה לפני פורים, כיון שמ"מ יקרא אותה בזמנה, עיין משנה ברורה (סימן תרפ"ח ס"ק כ') מה שהסתפק הר"ן].

לב. יש נוהגים להכות בכל המן (רמ"א סימן תרצ' סעיף י"ז), והמשנה ברורה (שם ס"ק נ"ט) והבן איש חי (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות י') הביאו שהגאון יעב"ץ כתב על אביו החכם צבי, שהיה מכה ורוקע ברגלו וטופח בסנדלו כשהגיע לזכירת המן, וכן נהג החפץ חיים כשהיה מגיע לזכירת המן, היה רוקע ברגלו למחות זכר עמלק (חפץ חיים חייו ופועלו חלק ג' עמוד תתקכ"ז), וכן כתב בנימוקי אורח חיים (מונקאשט בהלכות אלו), וכן נהג הגר"י קנייבסקי (אורחות רבנו חלק ג' עמוד מ"ג) לרקוע ברגלו בכל המן, ומאיך ע"ש במשנה ברורה עוד, שמהר"ל לא היה חושש להכות את המן, וכן יש נוהגים להכות רק בהמן הראשון ובאחרון (בן איש חי שם), ויש נוהגים לרקוע רק בפסוק ויתלו את המן (נטעי גבריאל פורים עמוד רס"ז).

והיה פעם בישיבת גייטסהד שעשו הרבה רעש בקריאת המגילה בלילה, ולכן החליט ראש הישיבה שבקריאת המגילה בבוקר לא יהיה רעש, והכריז שהבעל קורא יוציא ידי חובה רק לאלו שלא מרעישים בקריאת המגילה, והיה שאלה, שהרי כתב הרמ"א (בסימן תקפ"א סעיף א') שאם השליח ציבור רוצה להוציא ידי חובה רק חלק מהציבור אף אחד לא יוצא ידי חובה, וכן פסק המשנה ברורה (בסימן נ"ג ס"ק ז"ז), אלא שאפשר שיש לחלק

²² ומענין לענין, מי שיש לו רק בקבוק יין אחד, ואם ישנה בפורים לא ישאר לו לפסח, היאך יעשה, לכאורה היה י"ל דלכ"ע ישנה בפורים ולא יניח את היין לפסח, חדא, דמצוות שתיית יין של פורים, ומצות ד' כוסות של פסח הם שתי מצוות שונות, ובזה אף החכם צבי מודה שאין מעבירין על המצוה הקלה מפני החמורה, ועוד דמשתה ושמחה בפורים הוא מדברי קבלה, שהם כדברי תורה [ורק עד דלא ידע זה מצוה בעלמא ואינו מעכב], משא"כ ד' כוסות בפסח הם מדברנו, ובכן כך שמעתי מפי הגר"א ויג שבנידון דידן יש לו לשנות את היין בפורים ולא להניחו לפסח, מיהו עיין בשו"ת מהר"ל (סימן נ"ו, הובאו דבריו בביאור הלכה סימן תרצ"ה ד"ה חייב) שהא דאמר רבא חייב אדם לבסומי, מצוה בעלמא היא ולא מעכב, ואילו לענין ד' כוסות קי"ל בשו"ע (בסימן תע"ב סעיף י"ג) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או לילה, או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות, ועוד, דהא כתוב בשערי תשובה (סימן תרצ"ה ס"ק ב') שרבי יהודה בר אילעי לא שתי אלא מפסחא לפסחא, וחוגרני צדעי כו', משמע דפורים לא שתי, כיון ששתייתו היה מזיק לבריאות גופו, הרי שהשתיה בפסח חשובה יותר מהשתיה בפורים, וא"כ בנידון דידן י"ל שיש להשאיר את היין לד' כוסות, ולא לשנות בפורים.

דשאני הכא שראש הישיבה החליט ולא השליח ציבור, ואין כל הנידון ברמ"א ובמשנה ברורה אלא שהש"ץ לא יכול להוציא רק חלק מהציבור כיון שהוא שליח של כל הציבור וכמו שכתוב בשו"ת שבט הלוי (חלק ו' סימן ט') ע"ש, ועוד י"ל דשאני התם שאין התוקע רוצה להוציא את השני מחמת ששונאו, אבל כאן הוא לטובת הציבור, ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (שם) שכתב שדין זה של הרמ"א והמשנה ברורה הוא רק לענין תפילה, שזה פגם גדול בשליח ציבור שאינו מכוון להוציא מחמת שנאה, ולכן תפילתו אינה תפילה, אבל במקרא מגילה אינו כן, ושפיר יכול להוציא ידי חובה רק חלק מהציבור.

לג. מגילה בבוקר, קוראים אותה לאחר קריאת התורה (שו"ע סימן תרצ"ג סעיף ד'), ושונה משאר מגילות שיש קוראים אותם לפני קריאת התורה, והטעם, משום שמקרא מגילה זה דין, ותדיר ושאנו תדיר, תדיר קודם, ואילו שאר מגילות זה רק מנהג ואין את הדין של תדיר, ואדרבה כדי להראות שזה מנהג ולא דין קוראים אותם לפני קריאת התורה (עיין שו"ת רבבות אפרים ח' חלק ח' סימן רנ"ז עמוד קנ').

לד. אין לחלוץ את התפילין עד אחר קריאת המגילה (משנה ברורה סימן תרצ"ג ס"ק ו'), והנוהגים בכל יום להחליף תפילין של רש"י בתפילין של ר"ת לפני אשרי יושבי ביתך, גם בפורים ינהגו כן, ויקראו המגילה בתפילין דר"ת (חזון עובדיה פורים עמוד קח'), ובתיבת ויקר ינשקו את התפילין [של יד ושל ראש] [בן איש חי פרשת תצוה א' אות ט').

לה. כתב רש"י במסכת מגילה (דף ד' ע"א ד"ה יזמך) שעצם קריאת המגילה זה שבח לה' יתברך, שמפרסמים את הנס, והכל מקלסין להקב"ה, כלומר ע"י קריאת המגילה נותנים הודאה לה', וידועים דברי הרמב"ם (בהקדמה במנין המצות הקצר) על מצות קריאת המגילה, וז"ל, וציוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו, והיה קרוב לשוועתנו כדי לברכו ולהללו, וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלוקים וכו' עיין שם, נמצא דזוהי מעצם התקנה של קריאת המגילה, כדי להודיע לדורות הבאים וכו', ולכך שפיר אומרים כאן להודיע שכל קוץ לא יבושו ולא יכלמו (חידושי הגר"ז סימן קצ"ט), וכתוב בספר יסוד ושורש העבודה, שאם ע"י קריאת המגילה לא הודה לה', לא יצא ידי חובה.

לו. י"א שהמגילה צריכה עמוד [עץ החיים] בסופה, וחלק בראשה כדי להקיפה בו (שו"ע סימן תרצ"א סעיף ב'), ואכן למנהג הספרדים, המגילה צריכה שיהיה לה עמוד עץ החיים בסופה, ולתופרו עם הקלף, וכן בתחילתה צריכה קלף חלק²³ שיעור היקף המגילה כולה, ובדיעבד שאין לה עמוד, י"א שמעכב, ואין לברך עליה (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק נ"ו תשובה ב'), וי"א שאין זה מעכב, ואפשר לברך עליה ולקרוא בה (חזו"ע פורים עמוד רמג'), ואף אם נזדמנה לו מגילה אחרת שיש בה עמוד בסופה, אינו צריך לחזור ולקרוא, כי אין העמוד מעכב בדיעבד, ומנהג האשכנזים לא לעשות למגילה עמוד בסופה, והנוהגים כהגר"א (בביאורו על השו"ע שם) נראה שצריך שיעשו לה עמוד בסופה כדעת השו"ע, [עיין בתלמוד ירושלמי מסכת מגילה סוף דף י"ב ע"א], (דברי בנייהו חלק ג' סימן י"ז).

לז. עושים ברית מילה ופדיון הבן בפורים (עיין שו"ע ורמ"א סימן תרצ"ו סעיף ח' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"ט), יש אומרים למול לפני קריאת המגילה (רמ"א סימן תרצ"ג סעיף ד'), ויש אומרים למול לאחר גמר התפילה (פרי חדש וכף החיים סימן תרצ"ג ס"ק ל'), ומנהג הספרדים כסברא אחרונה (חזון עובדיה פורים עמוד קט').

ולענין הסעודה, לא מבואר אם אכן יוצאין ידי חובה סעודת פורים וסעודת מילה ופדיון הבן בסעודה אחת

²³ מותר לכתוב את שמו על הקלף מהצד שני, כדי שלא תאבד, ואין בזה שום חיסרון (הגרי"א דינר בעלון מים חיים גליון 464 בשם הגר"נ קרליץ).

לשניהם או לא, רק מבואר דאפשר לערוך סעודת ברית מילה ופדיון הבן בפורים, ואפשר דעכ"פ צריך לערוך סעודה נפרדת לכל אחד מהם, דהא אין מערבין שמחה בשמחה וגם אין עושים חבילות חבילות²⁴, ונראה דבנידון דידן שרי לעשות סעודה אחת לפורים וברית מילה או פדיון הבן וכיוצא²⁵, והיינו טעמא דלא שייך דין אין מערבין שמחה בשמחה, שלא נאמר דין זה אלא בערבוב שמחות, דהיינו שמחה בתוך שמחה, אלא כמו נישואין ביו"ט, שכל היום נמשך השמחה של החג, משא"כ בסעודה אחת שתעלה לשני מצוות, לכאורה אין בה משום הא, וכן י"ל כמו שכתוב בשדי חמד (מערכת אלף, כלל צ"ה), דלא שייך לומר כאן אין עושים מצוות חבילות חבילות, משום שזה נאמר רק כשעושה שתי מצוות בפעם אחת, אבל לעשות סעודה אחת לשתי מצוות נפרדות, לית לן בה, ויש להוכיח כן מהא דכתב הפרי מגדים (סימן רמ"ט אשל אברהם ס"ק ה') שאם נימול [שלא בזמנו] ביום הפדיון הבן, מותר לעשות סעודה אחת לברית מילה ופדיון הבן, ופוק חזי מאי עמא דבר, שבכל שבת שיש ברית מילה, עושים סעודת ברית מילה יחד עם סעודת שבת, אלא דמ"מ נראה שאם אפשר יש להוסיף איזה תבשיל, כמו שמבואר בפוסקים לענין ראש חודש שחל להיות בשבת (עיין משנה ברורה סימן תי"ט ס"ק ב' ושער הציון שם ס"ק ה').

לח. אם חל פורים בערב שבת, ושכחו לקרוא את המגילה לפני קבלת שבת, אף אם כבר הגיע זמן בין השמשות, יקראו את המגילה ללא ברכה (פרי מגדים סימן תרצ"ב), [והוא ע"פ הט"ז (בסימן ת"ר ס"ק ב') דס"ל שאם חל יום השני של ראש השנה בערב שבת, ולא תקעו שופר עד אחר שקבלו שבת, יתקעו בלי ברכה, וה"ה בנידון דידן, יש לקרוא את המגילה], ואף אין לאסור משום חש שמא יעביר את המגילה ד' אמות ברה"ר.

לט. י"א שכל דברי אבילות נוהגים בפורים (שו"ע סימן תרצ"ו סעיף ד'), ולכן האבל, יתפלל תפילת ערבית בביתו, ואם יכול לאסוף מנין לביתו לקריאת המגילה, יעשה כן ואל יצא מביתו, אבל אם אינו יכול לאסוף מנין לביתו, ילך לבית הכנסת לשמוע מקרא מגילה (רמ"א סימן תרצ"ו סעיף ד' ומשנה ברורה ס"ק י"א), ותפילת שחרית יתפלל בבית הכנסת (כך מבואר מהפרי מגדים שם משבצות זהב ס"ק ב' ומהמחצית השקל ס"ק ח'), וי"א שאין נוהגין אבילות בפורים בפרהסיא [כגון חליצת מנעלים ושיבה ע"ג קרקע], בין ביום ובין בלילה (שו"ע ביר"ד סימן ת"א סעיף ז', ובזה חזר בו ממה שפסק בא"ח סימן תרצ"ו סעיף ד', וכן הוא ברמ"א א"ח סימן תרצ"ו סעיף ד' וחזון עובדיה פורים עמוד קפ"ז), ולשיטתם אין שום איסור לאבל לצאת לבית הכנסת (חזו"ע אבילות חלק ב' עמוד שו' הערה א').

מ. אבל תוך י"ב חודש לאב ולאם, או בתוך ל' יום לשאר קרובים, י"א שלא יקרא המגילה בציבור (הגר"ח פאלאגי בספרו מועד לכל חי סימן ל"א אות ע"ה), והיינו טעמא, מפני ברכת שהחיינו שנאמרת בשמחה, והאבל אסור בשמחה, וי"א שאחר יברך והאבל יקרא את המגילה (משנה ברורה סימן תרצ"ב ס"ק א'), וי"א שרק אם אין מי שיודע לקרוא כראוי בנקודות ובטעמים ובדקדוק האותיות, רשאי לעשות כן [שאחר יברך והאבל יקרא], אבל בלאו הכי לא, כי לדעת הריטב"א (במסכת מגילה דף כ' ע"ב ד"ה הקורא את המגילה) הקורא עצמו צריך לברך לפניו (שו"ת בנין עולם סימן

²⁴ ומהא דקיי"ל בשו"ע (סימן תקמ"ו סעיף ד') דמותר לעשות ברגל סעודת פדיון הבן, והוסיף הט"ז (שם בס"ק ד') דהיינו אף שלא בזמנו ע"ש, אכתי אין לנו ראייה לעצם נידון דידן אי שרי לעשות סעודה אחת לשניהם.

²⁵ ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן כ"ג) שדן בענין סעודת בר מצוה יחד עם סעודת סיום ספר תורה, ושם מסיק שאם אפשר יש לעשות שתי סעודות, אבל בלאו הכי שפיר אפשר.

ל"הוכף החיים סין תרצ"ב ס"ק ז), ומאיזדך, י"א שהאבל רשאי לקרות המגילה בציבור ואף לברך שהחיינו²⁶ (גשר החיים פרק כ"ג סעיף ד' אות ז' בשם האדר"ת וחזו"ע פורים עמוד סו', ועיין שם בגשר החיים שכך הוא מנהג העולם). ומ"מ אם קורא לעצמו בביתו, לכל הדעות רשאי לברך גם שהחיינו בקריאתו (שו"ת רב פעלים חלק ד' או"ח סימן ל"ב וחזו"ע פורים עמוד סז', וכך מבואר מהמשנה ברורה שם, ועיין משנה ברורה סימן תקנ"א ס"ק צ"ח וכף החיים סימן תרצ"ב ס"ק ו').

מתנות לאביונים:

- א. מצוה לכל אדם, בין איש ובין אשה, לתת ביום פורים לאחר קריאת המגילה, שתי מתנות לשני אביונים, כלומר מתנה אחת לכל אביון (שו"ע סימן תרצ"ד סעיף א', רמ"א סימן תרצ"ה סעיף ד' ומשנה ברורה שם ס"ק א', ועיין שערי תשובה סימן תרצ"ה ס"ק ט'), ואפי' אבל חייב במתנות לאביונים (שו"ע סימן תרצ"ו סעיף ו' ומשנה ברורה שם ס"ק י"ז).
- ב. י"א שאפילו עני המתפרנס מהצדקה חייב במתנות לאביונים (ט"ז סימן תרצ"ד ס"ק א' בשם הב"ח), וי"א שפוטרו (פרי חדש סימן תרצ"ד סוף ס"ק א'), ויכול אביון אחד ליתן לאביון חבירו, וזה ג"כ חוזר ונותן לחבירו (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות ט"ו ע"פ ספר תורה לשמה בסימן קצ"א).
- ג. מעיקר הדין סגי בפרוטה לכל אביון (משנה ברורה סימן תרצ"ד ס"ק ב' ע"פ הריטב"א במסכת מגילה דף ז' וכף החיים ס"ק ז'), אולם כתב הבן איש חי (פרשת תצוה הלכות פורים אות ט"ו) שטוב לנהוג בעין יפה ולתת שיעור סעודה של פת במשקל שלוש ביצים (162 גרם), ודעת הגר"ש אלישיב דמאחר שאין אביון שאין לו סעודה, א"כ יש ליתן לו מתנה המשמחו (אשרי האיש חלק ג' פרק מ"ו), וזאת למודעי, שדבר פשוט שכל מקום נמדד [שיעור הפרוטה ושיעור המתנה המשמחו] לפי השיעור באותו מקום, ולכן אין לדמות השיעור בין מדינה למדינה.
- ד. אין ליתן מתנות לאביונים מכספי מעשר, וההוספה שמוסיף, יוכל ליתן משל מעשר (משנה ברורה סימן תרצ"ד ס"ק ג'), ואפי' ההוספה שמוסיף לשני העניים יותר מהשיעור הנצרך למתנות לאביונים, יכול ליתן מכספי מעשר, ויש גם על התוספת דין מתנות לאביונים, ואין זה צדקה ומעשר כספים בלבד (חוט שני פורים עמוד עב').
- ה. י"א שיש לומר לשם יחוד קודם שיתן בזה הנוסח, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו' הריני בא לקיים מצות מתנות לאביונים שתיקנו מרדכי ואסתר ליתן ביום זה שתי מתנות לשני עניים לתקן שורש מצוה זו במקום עליון, ויהי נועם וכו' (כף החיים סימן תרצ"ד ס"ק ד').
- ו. יש אומרים שמחנכים את הקטנים לתת מתנות לאביונים (פרי מגדים סימן תרצ"ה א"א ס"ק י"ד), ויש אומרים שאינם צריכים לתת כיון שע"פ הרוב אין להם מעות משלהם (אשל אברהם מבוטשאטש שם), אבל כשהגיע לכלל מצוות, חייב לכו"ע אע"פ שסומך על שלחן אביו (ערוך השלחן סימן תרצ"ד סעיף ב').
- ז. כשנותן מתנות לאביונים עבור אשתו ובניו הגדולים, י"א שאין צריך להקנות להם את המתנה, משום שאין דין של לכם, ומ"מ שיודיע להם שנותן עבורם (גרשז"א בהליכות שלמה פורים פרק י"ט סעיף י"ז), וי"א שמצוות אלו צריכות להתקיים בכסף של המקיים את המצוה, ולכן על האיש לומר לגבאי צדקה שיזכה עבור אשתו ובניו

²⁶ ולמעשה נראה שדין זה תלוי אם האבל הוא בעל קורא קבוע כל שנה האותו בית הכנסת, שאם הוא בעל קורא קבוע יש להקל שיקרא וגם הוא יברך את כל הברכות, דאל"כ יש בזה משום אבלות בפרהסיא, אבל אם הוא לא בעל קורא קבוע, לכתחילה שלא יקרא, ורק אם אין אחר שמדקדק כמוהו, יקרא הוא, והכא אפשר שאחר יברך. ומבואר מכל הנ"ל, שאם אינו מברך ברכת שהחיינו, כגון ביום פורים לשיטת השו"ע, רשאי האבל לקרות במגילה, מיהו מסתימות לשון המועד לכל חי דלעיל, מבואר שבכל אופן אין לאבל לקרוא את המגילה בציבור.

- (גרי"ש אלישיב בשבות יצחק פורים פרק ח' אות א'), ויש מחלקים בין אשתו, דאמרינן אשתו כגופו ואינו צריך להקנות לה, לבניו שכן צריך להקנות להם (חוט שני שבת חלק ג' עמוד רלא').
- ח. איש ואשתו עניים, יש אומרים שאינם נחשבים לשני עניים (ערוך השלחן סימן תרצ"ד סעיף ב'), ויש אומרים שנחשבים לשני עניים (כף החיים שם ס"ק י'), ומאידך, י"א שהנותן לאשה נשואה, אין זה מתנה כלל, כיון שכל מחסורה מוטל על בעלה (אשל אברהם בוטשאטש סימן תרצ"ה סעיף ג' ד"ה בהשיעור).
- ט. יוצאים ידי חובה בין במעות, בין בתבשיל או דבר מאכל אחר, אבל לא בבגדים (רמב"ם מגילה פרק ב' הלכה ט"ז).
- י. אין לתת מתנות לאביונים קודם פורים, דילמא אכלי להו קודם פורים (מגן אברהם סימן תרצ"ד ס"ק א' בשם המאור), ומנהג העולם שמחלקים כסף לעניים כבר לפני יום פורים בשביל שהעניים יספיקו לקנות בכסף סעודה ליום פורים, וחוזרים ונותנים ביום פורים לב' עניים לקיים את מצות מתנות לאביונים בפועל ביום פורים (ביאור הלכה סימן תרצ"ד סעיף א' ד"ה לשני עניים בשם המחצית השקל).
- ומי שנותן מחצית השקל לעניים, ומתכוון גם לצאת ידי חובה מתנות לאביונים²⁷ (כמבואר בביאור הלכה סימן תרצ"ד סעיף א' ד"ה ליתן), יקפיד ליתנו ביום פורים, ולא ביום תענית אסתר.
- משמע מדברי המאור [הנ"ל, המובא במגן אברהם], שרק עקב חשש דדילמא אכלי להו קודם פורים אין להקדים בנתינת מתנות לאביונים, אבל באופן שברור לנו שהעני לא ישתמש במתנה אלא לצורך פורים, אפשר להקדים ולקיים מצוות מתנות לאביונים אף קודם פורים, שהעיקר שהמקבל שהוא העני יהנה ממתנה זו בפורים, וכן הסכימו רבים מהפוסקים, ולכן כתבו שהמפריש מתנות לאביונים ושולחו עוד קודם פורים ע"י שליח או בדואר וכדומה ומגיע לידי העני בפורים, יוצא ידי חובתו (ערוך השלחן סימן תרצ"ד סעיף ב' וכף החיים שם ס"ק ט"ו), ויש החולקים וסוברים שהנתינה צריכה להיות בפורים דווקא, אבל אם הפריש מתנות לאביונים קודם פורים אף שהגיע לידי העני בפורים לא יצא ידי חובת מצוות מתנות לאביונים, ורובם של הפוסקים הסכימו לדעה ראשונה²⁸, אולם ע"פ תורת הנסתר נכון ליתן מתנות לאביונים לאחר קריאת המגילה דפורים שחרית, (פסקי תשובות סימן תקצ"ד ס"ק ח'), ויש שהקפידו להדר בקיום המצוה של מתנות לאביונים קודם תפילת שחרית, בכדי שיוכל האביון להכין צרכי הסעודה (יסוד ושרש העבודה, שער י"ב, שער המפקד פ"ו וכן בסידור היעב"ץ דף שפג' ע"א אות כ').
- יא. י"א דכיון דקיי"ל שאין אומרים דינא דברירה אלא בדרבנן, א"כ מתנות לאביונים שהם מדברי קבלה, יתכן דלא סמכינן אברירה, ולכן ראוי להקפיד שתהא נתינה מפורשת לשני עניים או לפחות לעני מסוים מלבד הנתינה לקופות ולגבאי צדקה (מכתב שקיבלתי מהגרש"א שטרן שליט"א ביום י"ג אדר תשע"ח), [דאי לאו הכי, אם יתנו את מתנות לאביונים רק לגבאים, יש חשש ששתי המתנות יגיעו לאותו עני], וי"א שאין כל חשש, משום שכל הכסף נחשב כשותפות, ויש לשותף זכות להוציא הכסף למה שהוא רוצה, ולכן, הנותן שטר אחד או שניים לגבאי צדקה כדי לחלקו לשני עניים, ובסופו של דבר הם הגיעו לעני אחד, יצא ידי חובתו (ספר ישמח ישראל עמוד קמא' בשם הגרי"ש אלישיב וספר חוט שני פורים עמוד ע"א).
- יב. בני חו"ל שנותנים מתנות לאביונים בארץ ישראל, והגבאי מחלק את המעות בארץ ישראל כשבחו"ל עדיין ליל פורים, י"א שאם הגבאים ימסרו את הכסף לאביונים ביום י"ד בבוקר לפי שעון ארץ ישראל, הנותנים

²⁷ עיין בביאור הלכה (סימן תרצ"ה סעיף ד' ד"ה או) שמסתפק אם אפשר לצאת ידי חובה מתנות לאביונים ע"י משלוח מנות.

²⁸ ובתקופת מגיפת קורונה [בשנת תש"פ ותשפ"א], הוזהר בבדיוד, ימנה שליח [דרך טלפון] שיתן במקומו מתנות לאביונים, וכדקיימא לן בכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו (נדריים דף ע"ב ע"ב).

- לא יצאו ידי חובה, כיון שצריך ליתן מתנות לאביונים ביום י"ד ולא בליל י"ד, וצריך שיהיה יום פורים אצל הנותן, ולא מספיק שיהיה יום פורים אצל המקבל (ספר עיטורי מרדכי, פורים בשם הגרמ"ש קליין), וי"א שמעיקר הדין יוצאים ידי חובה, כיון שאצל המקבל כבר יום פורים, ומ"מ לכתחילה יש לחלקם ביום פורים אחר הצהריים, כן שבח"ל כבר יום פורים (הגר"י קניבסקי בספר ישמח ישראל פרק כ"ז הערה 227, ועיין כף החיים סימן תרצ"ד ס"ק ט"ו).
- יג. מי שרוצה לתת חמש מאות ש"ח, ומסתפק האם לתת חמישים ש"ח לעשרה אביונים או לתת מאה ש"ח לחמשה אביונים, נראה שעדיף שיתן חמישים ש"ח לעשרה אביונים כדי להרבות בנתינות, כמבואר ברמב"ם (בפירוש המשנה מסכת אבות פרק ג' משנה ט"ו), (לקראת שבת מלכתא תרומה תשע"ז בשם הרב דינר).
- יד. לא יוצאים י"ח מתנות לאביונים במחילת חוב, אלא צריכים לתת כסף שיוכל לשמשם בפורים עצמו, ומ"מ אין ספק שהוא קיים מצות צדקה נפלאה (מעדני שלמה עמוד קכ), וי"א שאם הגיע זמן הפירעון, וניגש העני אצל המלוה, ומעותיו בידו לפרוע חובו, ואמר לו המלוה, חובי מחול לך, אפוכי מטרתא למה לי, הרי הם כאילו ניתנו למלוה, וחזר ונתנם ללוה העני, ושפיר יוצא ידי חובה מתנות לאביונים (חזו"ע פורים עמוד קע"א).
- טו. הנותן צ"ק מזומן שרגילים לכבדו בחנויות, יש אומרים שיצא ידי חובה (הליכות שלמה פורים פרק י"ט סעי' כ"ג), ויש אומרים שלא יוצא ידי חובה, אף אם התאריך שלו הוא בו ביום, כיון שאינו ממון אלא שטר (אגרת הפורים פרק ד' הערה י' בשם הגר"נ קרליץ), ואם הצ"ק דחוי, דעת הגרשז"א (בשלמי מועד עמוד רפ') שלא יוצאין ידי חובה, ואילו דעת הגר"ש אלישיב (חוברת של ועד הרבנים לעניני צדקה שנת תשס"ד) שיוצאים ידי חובה, כיון שיכול לקנות בצ"ק זה בחנות.
- טז. גדר אביון הוא, מי שאין לו מאתיים זוז (עיין שו"ע י"ד סימן רנ"ג סעיף א'), ובזמנינו, מי שקשה לו להגיע לסוף החודש, ואין לו חסכוניות הוא בגדר אביון, ואף אם יש לו בית פרטית אינו יוצא מכלל אביון בגלל זה (עיין מעדני שלמה עמוד קכ"א, אשרי האיש חלק ג' פרק מ"ו, ישמח ישראל עמוד קנד', משנה ברורה דרשו הערה 7), וכן אברך הלומד בכולל או בישיבה, י"א שנחשב שאין לו משכורת קבועה, כיון שהנהלה לא מתחייבת לתת להם אלא אם יהיה להם, ואם לא יהיה להם א"א לתובעם לדין, או שהרשות ביד הנהלה לשלחם כשירצו, דינם כעניים ממש המתפרנסים מן הצדקה ומותר להם ליטול צדקה ולקט שכחה ופאה ומעשר עני אם אין להם מאתיים זוז, אבל אם הנהלה התחייבה ליתן גם משלהם אם לא יהיה להם, וגם א"א לסלקו תוך השנה, אז הוי כאילו יש להם פרנסה לשנה וכן כל כה"ג (הגר"ח קניבסקי בדרך אמונה מתנות עניים פרק ט' הלכה י"ג בביאור הלכה שם).
- יז. מותר לתת מתנות לאביונים לקטן, כיון שאין להם כסף משל עצמם, [ואפשר דאף אם סומכים על שולחן אביהם נמי מהני] (בן איש חי שם אות ט"ז וכף החיים סימן תרצ"ד ס"ק י"ב), והנותן מתנות לאביונים לאב ולבן [ע"מ שאין לאביו רשות בה], דבר פשוט שיוצא ידי חובה (שו"ת התעוררות תשובה חלק ג' סימן תפ"ט).
- יח. מעשה בעני שזכה במפעל הפיס ונהיה עשיר גדול, אך היה אמור לקבל את הכסף רק בעוד שבועיים, ונשאל הגר"י זילברשטיין האם עני זה מותר לו לקבל מתנות לאביונים או לא, והשיב שאפשר כיון שעדיין אין לו כסף, דלא גרע מהא דכתב השו"ע (י"ד סימן רנ"ג סעיף ג') בעל הבית ההולך ממקום למקום, וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל, יטול צדקה וכשיחזור לביתו, אינו חייב לשלם, דהוה ליה כעני והעשיר דאינו חייב לשלם (מפי הגר"א וייג).
- יט. י"א שמותר לאכול לפני קיום מצות מתנות לאביונים ומשלוח מנות, כיון שבאכילה זו מקיים מצות סעודת פורים, ואין עדיפות להקדים מתנות לאביונים ומשלוח מנות לסעודת פורים, ועוד כי עיקר התקנה הכי הוה דכתיב, משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו, הרי דהקבלה היתה קודם משתה ושמחה, ואח"כ

משלוח מנות איש לרעהו (ש"ת משנה הלכות חלק ו' סימן קכ"ו וכן ספר אשרי האיש חלק ג' פרק מ"ו אות י"ח בשם הגר"ש אלישיב), אך י"א שראוי שלא לאכול קודם שמקיימים את מצוות היום (הליכות שלמה, פורים פרק י"ט סעיף ט'), כי טעמא דאסרו חז"ל לאכול לפני כל המצוות, הוא משום דעלול להימשך בסעודתו וישכח עד שיעבור היום, וטעם זה שייך גם לנידוננו [עכ"פ לפי הטעם הראשון], אע"פ שהסעודה היא מצוה (הגר"י זילברשטיין).
 כ. מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים יתומים ואלמנות, ודומה לשכינה, שנאמר להחיות רוח שפלים ולהשיב לב נדכאים (משנה ברורה סימן תרצ"ד ס"ק ג' בשם הרמב"ם).

משלוח מנות:

- א. חייב לשלוח לחברו שתי מנות בשר או של מיני אוכלים, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מתנות לאיש אחד (ש"ע סימן תרצ"ה סעיף ד'), וטוב ליתן כל מנה בכלי נפרד (בן איש חי א' תצוה אות ט"ז), ויש נוהגים לומר לשם יחוד כנ"ל במתנות לאביונים (כף החיים סימן תרצ"ד ס"ק ד').
- ב. י"א שגם הנשים חייבות במשלוח מנות, ומדרכי צניעות איש ישלח לאיש ואשה תשלח לאשה (רמ"א סימן תרצ"ה סעיף ד'), וי"א שאין דין זה מחוור, דאיש כתיב (ומשלוח מנות איש לרעהו, אסתר פרק ט' פסוק כ"ב) ולא אשה (פרי חדש על השר"ע שם), ולדינא, רוב ככל גדולי הפוסקים דחו את דברי הפרי חדש (עיין שערי תשובה שם ס"ק ט'), והגאון יעב"ץ בספרו שאלת יעבץ (חלק א' סימן ק"כ) הוכיח שחיובי יום הפורים לדורות נלמדים מהפסוק קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם, והנשים הן בכלל זרעם של ישראל, וחייבות בכל מצוות היום, כשם שהדין ברור לגבי מקרא מגילה ושאר המצוות, שגם הנשים חייבות בהן, שהרי אף הן היו באותו הנס של פורים, ולכן למעשה, הנשים חייבות במשלוח מנות, כדין האנשים ממש (חזו"ע פורים עמוד קמ').
- ג. י"א שאיש ואשתו יכולים לצאת ידי חובה במשלוח משותף, אך יש להקפיד על כך שיהיה במשלוח מנות שיעור גדול של שני משלוחי מנות, כלומר, למשל ארבעה דברים במשלוח אחד, שהרי בכל משלוח צריך שתי מנות (הגרשז"א בספר הליכות ביתה סימן כ"ד אות כה'), וי"א שאפילו אם אין במשלוח שיעור של שני משלוחים, יוצאים הבעל ואשתו יחד במשלוח אחד, שמכיון שהמשלוח מכיל בתוכו שתי מנות, הרי הוא מתקבל בכבוד הראוי אצל המקבל, ולכן יוצאים בזה ידי חובה (חזו"ע²⁹ פורים עמוד קלח' בהערות).
- ד. קטן חייב במשלוח מנות מדיני חינוך (פרי מגדים סימן תרצ"ה א"א ס"ק י"ד).
- ה. גם אבל חייב במשלוח מנות (ש"ע שם סעיף ו' ומשנה ברורה ס"ק י"ז), ויש אומרים שישלח רק אחד ולא ישלחו לו כלל (בן איש חי שם אות ח"ו), ויש אומרים שמותר לשלוח ולקבל כמה שרוצה אך לא מיני מתיקה (חזו"ע עמוד קצג), ומ"מ לכו"ע מותר לשלוח מנות לאשתו של האבל (פני ברוך פרק כ"ט הגה ע"א).
- ו. אע"פ שכתוב ומשלוח מנות איש לרעהו, אפ"ה השולח משלוח מנות לרבו³⁰, יוצא ידי חובה, דוכי מי שיזיק לרבו יהיה פטור משום שכתוב כי יגח איש שור רעיהו (מהר"י אסאד חלק א' סימן ר"ד וחזו"ע פורים עמוד קלז'), מיהו עיין

²⁹ שם מיירי בדין קהל מוקירי תורה, שנועצו יחדיו והשתתפו לקנות בסכום המעות מגדנות ומיני מעדנים לקיים מצות משלוח מנות לרובם הדגול, ופסק שיוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות.

³⁰ ולענין לשלוח מנות לדיין, עיין בשו"ת דבר שמואל לרבי שמואל אבוהב (סימן קצ"א) שדן לגבי בעל דין ששלח לדיין שדן אותו משלוח מנות, האם יש לפוסלו מלדון את המשלח, וכתב שם שהכל תלוי לפי הענין וראות העין, שאם מקובל בעיר לתת משלוחי מנות לדיין, גם מי שהוא לא דן אותם, ונראה מהענין שגם הבעל דין הזה נוהג כמנהג הקהל, אין לפוסלו, אולם אם נראה מהענין ומסגנון המשלוח, ששלח זאת במיוחד משום שדן אותו, יש להתרחק מזה ולא לקבל כלל.

- בשפת אמת (על מסכת מגילה דף ז' ע"ב ד"ה רבה) שכתוב שאף שאביו בכלל רעהו, מ"מ בן שרוצה לשלוח לאביו, לכתחילה יקדים האב וישלח לבן ובכך יעשה הבן לרעהו, ואזי יכול לשלוח לאביו.
- ומבוגר השולח לילד, דעת הכף החיים (סימן תרצ"ד ס"ק י"ב) שאינו יוצא ידי חובה, ולדעת הערוך השולחן (סימן תרצ"ה סעיף י"ח) יוצא ידי חובה. וילד השולח לילד, ואף נער בר מצוה ששלח לחבירו שעדיין קטן, דעת הגר"ש אלישיב שיוצאים ידי חובתם (ביאורים ומוספים למשנה ברורה דרשו סימן תרצ"ה הערה 49).
- ז. לרוב הדעות אין צורך להקפיד לשלוח את המנות על ידי שליח, אלא האדם בעצמו יכול להביאם לחבירו ויוצא בזה ידי חובה (חזו"ע פורים עמוד קמג), ומ"מ אם אפשר יש להקפיד ליתן לכל הפחות משלוח מנות אחד ע"י שליח (עיין משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק י"ח וחתם סופר על מסכת גיטין דף כ"ב ע"ב).
- ח. י"א שמספיק שבכל מנה תהיה שיעור כזית (חסד לאברהם סימן תרצ"ה), וי"א שאין די בכזית מאכל או ברביעית משקה, אלא יש לשלוח מנה שראוי להתכבד בה (ערוך השולחן סימן תרצ"ה סעיף ט"ו).
- ט. י"א שצריך שהמנה תהיה ראויה לאכילה, אך אם שולח מאכל שאינה ראויה לאוכלה כמות שהיא, כגון שאינה מבושלת, מבואר מהמשנה ברורה (סימן תרצ"ה ס"ק כ') שיש להחמיר בזה, וכן צריך ליזהר לא לשלוח לעשיר מנה שאינה לפי כבודו, משום שי"א שאינו יוצא ידי חובה (ביאור הלכה שם סעיף ד' ד"ה חייב).
- י. אין צריך להקפיד לשלוח דוקא שני מאכלים שברכותיהם שונות, ואף אפשר לשלוח ב' סוגים של משקה [חוץ ממים וסודה], ובדיעבד אפשר לצאת אף בשתי חתיכות מאותה העוגה ממש, ושפיר נחשב לשתי מנות (כך שמעתי מהגר"א וייג ועיין משנה ברורה הוצאת דרשו הערה 42).
- יא. אם שולח שתי מנות, זה אחר זה, י"א שלא יוצא ידי חובה, מדלא כתיב ומשלוח שתי מנות איש לרעהו, דהוי משמע אפי' בזה אחר זה (חיד"א בספרו ככר לאדן דף כ"א, מובא בספר יפה ללב חלק ב' סימן תרצ"ה ס"ק ט"ו), וי"א שיצא ידי חובתו (ארחות חיים סימן תרצ"ה), ולמ"ד שיצא ידי חובה, יש להסתפק מה הדין כששלח את המנה השניה כבר נאכל המנה הראשונה, האם גם בכה"ג יצא או לא (הררי קודש על פורים סימן ל"ח).
- יב. השולח מאכלים בהכשר שהמקבל מחמיר ואינו סומך על הרב המכשיר, יש אומרים שאפ"ה יצא ידי חובה (הליכות שלמה פורים פרק י"ט דבר הלכה אות י"ט) ויש אומרים שלא יצא ידי חובה (תורת המועדים ס"ק י"א אות ג' בשם הגר"ח קניבסקי), וכן ה"ה אם שולח מאכל שיש בו ספק איסור חדש, נחשב כשלח דבר הראוי לאכילה, כיון שמעיקר הדין יש אומרים שמותר לאכול ספק איסור חדש (עיין שו"ת אור לציון חלק א' סימן ט"ו).
- יג. אם המקבל אכל בשר, והנותן מביא מאכל חלבי, והמקבל לא יוכל לאכול את המשלוח מנות עד הלילה, י"א שספק אם יצא ידי חובה, וכן ה"ה אם המקבל לא יכול לאכול את המאכל מטעמי בריאות (כך שמעתי מהגר"א וייג ועיין משנה ברורה דרשו הערה 44 בשם הגר"ש אלישיב), וי"א דשפיר יצא ידי חובה (חזו"ע פורים עמוד קנ' הערה מ').
- יד. אין יוצא ידי חוב משלוח מנות אם שולח בגדים ושאר דברים (משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק כ'), ובכלל זה, אם שולח ספר שחיבר וכיוצא, לא יוצא ידי חובה, כיון שספרים אינם אוכל, [ואף שמצאנו מחברים ששלחו את ספריהם כמשלוח מנות, הראשון שמצאנו הוא רבי שלמה אלקבץ שחיבר בשנת רפ"ט את פירושו למגילה בשם מנות הלוי, וכתב בפתיחה שהוא שולח את הספר שי לחותנו הגביר ר' יצחק הכהן וכו', ושוב כופל דבריו וכותב, קראתי שמו מנות הלוי כדן וכהלכה, שתי מנות לאדם אחד וכו' ע"ש, וכן הרמ"א בפירוש מחיר יין על מגילת אסתר, כותב בהקדמה שבשנת שט"ז

ומהראוי להביא את דברי כסף הקדשים להגה"ק מבוטשאטש בהגהות על השו"ע (ח"מ סימן ט' סעיף ב') שכבר כמה שנים שאיני רואה את משלוח מנות של פורים כמה שולח כל אחד ואחד, רק זוגתי תחי' מקבלת, ואיש אחד כותב כדי לדעת למי להשיב משלוח מנות ואיני רואה כלל, אמנם כתב שזה לפני משורת הדין, ע"ש.

ברחו יהודי קראקא לשידלוב מפני סכנת החולירע, ולא יכלנו לקיים ימי הפורים במשתה ושמחה להסיר יגון ואנחה, אמרתי אקוה ואשמח במפעלי, אף חכמתי עמדה לי וכו', ובחתימת הספר מוסיף, שלחתי בימי הפורים למנה לאבי ישראל ע"ש, וכן בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן ר"ו) כתב בזה"ל, ויקבל נא ממני גרגיר זה במקום משלוח מנות איש לרעהו עכ"ל, מ"מ י"ל שאין לשונות אלו הוכחה שהספר נתחבר כתחליף למשלוח מנות, אלא במליצה, ובודאי קיימו מצוה זו באוכלים, אף כי בלחם צר ומים לחץ כפי תנאי הזמן והמקום].

טו. י"א שצריך להניח כל מין בכלי אחד בפני עצמו, ולא יניח שניהם בכלי אחד (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות ט"ז בשם ספר תורה לשמה סימן קפ"ט).

טז. הקונה כלי³¹ חדש ע"מ לשים עליו דברי מאכל ולשולחו לחברו, אין המשלח מטבילו אלא המקבל, ואם הטבילו המשלח, צריך המקבל לחזור ולהטבילו שנית ללא ברכה (גרשז"א בספר טבילת כלים פרק ח' סוף הגה ט').
 יז. לענין לשלוח משלוח מנות לפני פורים, יש צדדים להחמיר בזה אפי' אם יגיע לחברו ביום הפורים, ומ"מ לדינא אזלינן בתר המקבל (חזו"ע פורים עמוד קסב' ועמוד קסג'), וי"א שנכון להקפיד שהנותן ישלח המנות בפורים עצמו ויגיע לידי המקבל בו ביום, [דין זה הוא למרות שהזכרנו לעיל כי הסכמת גדולי הפוסקים לענין מתנות לאביונים דשפיר יוצא ידי חובתו כשנותן לשליח לפני פורים ומגיע לידי העני בפורים], (פסקי תשובות סימן תרצ"ה ס"ק כ"א).
 יח. מי שניגש לחנות ומזמין מנות לשולחם לחבירו, י"א שיוצא ידי חובתו, לא מבעיא אם שילם תמורתם לבעל החנות, אלא אפי' בהקפה יוצא ידי חובה, דמשלוח מנות לא צריך שיהיו שלו (חזו"ע פורים עמוד קמה', וכן עיין בספר הליכות שלמה פורים פרק י"ט דבר הלכה אות כ"ז בשם הגרשז"א, וכן היא דעת הגר"מ פיינשטיין בספר מועדי ישורון חלק ב' עמוד 226, וכן כתב תשובות והנהגות חלק א' סימן ת"ו).

יט. אין ליתן משלוח מנות מכספי מעשר, ואם בא להוסיף, מוסיף משל מעשר (באר היטב סימן תרצ"ד ס"ק ב').

כ. אין צריך לתת מעשר מהמשלוח מנות שקיבל (שו"ת רבבות אפרים חלק ח' ריש סימן רע"ט עמוד קס').

כא. מי שלוה משכינו שתי ביצים, וכעת רוצה להחזיר באותה הזדמנות את הביצים יחד עם המשלוח מנות, מותר לתת את המשלוח יחד עם הביצים, ואין בזה משום ריבית, כיון שהיה נותן לשכנים האלו משלוח מנות גם בלי הלוואת הביצים, ואף שבשעת הפירעון ניכרת יותר התוספת, ואסור להוסיף אפילו דבר שהיה נותן לולא ההלוואה, [וא"כ היה אפשר לומר שעדיף להחזיר את הביצים בנפרד כדי שהמשלוח מנות לא יהיה תוספת בשעת פירעון], מ"מ מותר לתת את המשלוח מנות עם הביצים, והטעם, שיסוד הדין של שעת פירעון הוא משום שניכר יותר שזו ריבית, אך במקרה זה, ניכר לכולם שהמשלוח מנות המפואר אינו עבור הלוואת שתי ביצים, אלא נהפוך הוא, כיון שנותנים לשכנים משלוח מנות מנצלים את ההזדמנות להחזיר ביצים (הפותח בכל יום י"ד אדר תש"פ בשם הרה"ג מרדכי הלוי שוורצבורד).

סעודת פורים:

א. מצוה להרבות בסעודת פורים, ובסעודה אחת יוצאים, וטוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה (רמ"א ריש סימן תרצ"ה), וסעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי חובה (שו"ע שם סעיף א'), ומ"מ גם בלילה נוהגים להרבות בסעודה קצת (רמ"א שם סעיף א'), וימצא בביתו נרות שדולקות, וערוך שלחנו, ומטה מוצעת, ויאכל

³¹ אין האמור בסעיף זה אלא כששולח על צלחת רגילה וכיוצא, אבל אם שולח אגרטל ושאר כלים שאינם מיועדים לאכילה, דבר פשוט שאפילו אם מניח שם אוכל באופן ארעי, אין בו חיוב טבילה, וכעין המבואר בשו"ע (י"ד סימן ק"כ ס"ק ט') שאם חותך אוכל עם סכין המיועדת לחתוך ניירות אין חיוב לטבולו.

וישתה בשמחה גדולה, ובטוב לב, וישמח אנשי ביתו, וירחק מהם כל ריב ומצה (כף החיים סימן תרצ"ה ס"ק י"ב), ומנהג טוב לאכול תבשיל אורז בליל פורים (חזו"ע פורים עמוד קע"ט).

ב. אפשר דצריך כוונה למצוה בסעודת פורים ומתנות לאביונים ומשלוח מנות (משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק ד'), ויש נוהגים לומר לשם יחוד קודם הסעודה כנ"ל לגבי מתנות לאביונים ומשלוח מנות (כף החיים סימן תרצ"ד ס"ק ד').

ג. אבל תוך שבעה יראה למעט בשמחה, ויאכל את הסעודה בלא להרבות בשמחה (משנה ברורה סימן תרצ"ו ס"ק י"ב), לאחר מכן, היינו תוך שלשים לשאר קרובים ותוך שנה לאביו ואמו, מותר במשתה ושמחה בחבורה, וי"א שאף מותר לשמוע כלי זמר (הגר"ש בתורת המועדים שם אות ה', ועיין כף החיים סימן תרצ"ו ס"ק כ"ו), וי"א שכל י"ב חודש על אב ואם ימנע מלשמוע כלי נגינה (חזון עובדיה פורים עמוד קפ').

ואחים אבלים הרגילים כל שנה לאכול סעודת פורים ביחד, גם בשנת האבלות מותר להם לסעוד ביחד כמנהגם (הרה"ג יהודה אריה דינר בעלון מים חיים מספר 283 בשם הגר"ש אלישיב).

ד. יש אוכלים מוקדם בבוקר, דזריזים מקדימים, וגם מכיון שסעודת פורים היא כנגד סעודת אסתר, ובודאי שסעודת אסתר היתה בזמן שדרך המלכים לאכול (דרכי משה סימן תרצ"ה ס"ק ד', של"ה חלק ג' עמוד כ"ד, פרי מגדים באשל אברהם סימן תרצ"ה ס"ק ה'), וכן ע"פ הסוד, ראוי לעשות הסעודה לאחר תפילת שחרית (כף החיים שם ס"ק כ"ג), אלא דמ"מ יש אומרים (גרשז"א בהליכות שלמה פורים רק י"ט סעיף ט') שראוי לא לאכול קודם שמקיימים את מצוות היום כנ"ל.

אם חל פורים בערב שבת, י"א שאף דקיי"ל (ברמ"א בסימן רמ"ט סעיף ב') שסעודת מצוה שזמנה בערב שבת, מותר לקבעה בערב שבת עד סמוך לשקיעה, מ"מ לכתחילה יעשו הסעודה בשחרית משום כבוד שבת (רמ"א סימן תרצ"ה סעיף ב'), קודם חצות היום³² (משנה ברורה שם ס"ק י'), ואם התחיל לפני חצות, יכולים להמשיך גם לאחר חצות, ועכ"פ יראו שלא ימלאו כריסם, ויניחו מקום לכבוד שבת (עיין ערוך השולחן סימן רמ"ט סעיף ז'), ומאיך, י"א שאפשר לכתחילה לעשות עד שעה עשירית (משנה ברורה שם בשם מהר"ל).

אם נמשכה הסעודה עד הערב, צריך להפסיק אכילתו בבין השמשות, ולפרוס מפה על הפת ולקדש, ואח"כ ימשיך בסעודתו³³ (עיין שו"ע סימן רע"א סעיף ד' ומשנה ברורה שם מס"ק ו' עד ס"ק י"ד), ולכתחילה יאכל מעט יותר מכביצה לאחר הקידוש, שבזה יוצא ידי חובת סעודה לכו"ע (עיין משנה ברורה סימן רצ"א ס"ק ב'), וי"א שאף יבצע על לחם משנה, אף שאינו מברך המוציא (הרה"ג יהודה אריה דינר בעלון מים חיים מספר 283 בשם הגר"ש דבליצקי), וי"א שבכה"ג שאינו מברך המוציא, אין צריך לחם משנה (שו"ת האלף לך שלמה חלק א' סימן ק"ג).

מי שהתאחר מלעשות סעודת פורים עד פלג המנחה, י"א שיכול לקבל את השבת לאחר פלג המנחה ולקדש על היין, ויאכל סעודת שבת עם תוספת מאכלים לכבוד סעודת פורים (עיין הליכות שלמה פורים פרק י"ט ארחות הלכה

³² ומטעם זה, לא תקנו עירובי תבשילין בפורים שחל בערב שבת, כיון דפסק הרמ"א דכשחל פורים בערב שבת צריך לעשות את הסעודה בשחרית משום כבוד שבת, וא"כ יזכור הוא את השבת וכדאמרינן בגמרא במסכת פסחים (דף י"א ע"א) שהוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קאכיל מיניה, וה"נ כן, לכן לא תקנו עירוב תבשילין בפורים שחל בערב שבת (שו"ת דברי ישראל להגר"י וועלץ חלק ג' סימן ל"ט). ויש שכתבו שהטעם שלא תקנו עירובי תבשילין בפורים שחל בערב שבת, משום דבשלמא ביום טוב אם יאכל הכל בסעודת יום טוב, לא יהיה לו עוד לשבת, אבל בפורים שאין בו משום מוקצה, ולא משום תחומין, ולא משום מלאכה, ולא משום מקח וממכר, יוכל עוד להכין ולבשל, (התעוררות תשובה סימן תצ"ד).

³³ לכתחילה אין לעשות כן, משום דהעושה סעודה סמוך לשבת ופורס מפה ומקדש, איתא בשו"ע (סימן רע"א סעיף ד') ב' דיעות האם צריך לחזור ולברך המוציא או לא, ומ"מ עיין משנה ברורה (שם ס"ק י"ח) דסב"ל, ולא מברכים, ולכן לכתחילה עדיף לסיים מבעוד יום. וכשחל פורים בערב שבת, יש להיזהר מאוד שלא לשכוח להדליק נרות שבת עקב טרדות היום, ובפרט אלו שאוכלים סעודת פורים בסוף היום, ומקבלים שבת ומקדשים באמצע הסעודה, שלא ישכחו גם להדליק נרות באמצע הסעודה, לפני הקידוש.

הערה 81), ו"א שלא יקבל עליו שבת מיד ויטול ידיו ויאכל, שהרי מבואר (בסימן תרפ"ח סעיף ו') שאין עושים סעודת פורים בשבת (ש"ת התעוררות תשובה חלק ב' סימן קע"ב).

בכל אופן שנמשכה סעודת פורים עד ליל שבת, חייב להזכיר הזכרה של שבת בברכת המזון, [דהיינו רצה והחליצנו], וא"כ אינו יכול לומר גם על הנסים, דהוי תרתי דסתרי, וכיון שאין הזכרת על הנסים חמור, לכן יאמר רק רצה (משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק ט"ו).

ה. יש להקפיד לאכול בשר ולשתות יין (רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב' הלכה ט"ו וכפ החיים סימן תרצ"ה ס"ק ו'), וכך מבואר מדברי השו"ע (בסימן תרצ"ו סעיף ז') שכתב יש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין ע"ש.

ויש להכין שלחן ועליו חמשה עשר מיני מאכל, ובכלל מאכלים אלו יהיה מאכל מן בשר עוף או בהמה וגם בשר דגים (כתר מלכות להגר"ח סעיף ר"ז, ועיין בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות י"ט), ואף שע"י ריבוי הסעודה הוא מבטל מלימודו, כתב הכפ החיים (בסימן תרצ"ה ס"ק ב') בשם הב"ח דכיון שהוא טרוד במצוות פורים, הרי הוא פטור מתלמוד תורה, כמבואר בגמרא במסכת מגילה (דף ז' ע"ב).

ו. ו"א שיש להקפיד לאכול פת בסעודת פורים (שערי תשובה סימן תרצ"ה), ו"א שלא מצינו חיוב לאכול פת בפורים (מגן אברהם שם ס"ק ט' וכפ החיים ס"ק ג' וס"ק ל"ב).

ז. חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ו"א דאין צריך להשתכר כ"כ, אלא ישתה יותר מלימודו ויישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי (שו"ע ורמ"א סימן תרצ"ה סעיף ב'), ו"א שדין זה הוא בתוך הסעודה (רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב' הלכה ט"ו).

ח. ו"א שנשים פטורות משתיית יין בפורים (שבט הלוי חלק י' סימן י"ח אות ב'), ו"א שישתו רק מעט יין (חזו"ע פורים עמוד קע"ח).

ט. ו"א שלבסומי היינו דוקא ביין (רדב"ז חלק א' סימן תס"ב, ועיין רש"י מסכת מגילה דף ז' ע"ב ד"ה לאבסומי ורמב"ם הלכות מגילה פרק ב' הלכה ז'), ו"א דהיינו בכל משקה שמשכר (סתומת לשון השו"ע וכל הפוסקים, ועיין פסקי תשובות סימן תרצ"ה ס"ק ג').

י. כתוב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"ב פרק ז') שאין להשתכר רק מי שיודע שלא יבוא לידי שום מכשול, אבל אם יכול לגרום לביטול תפילה או ברכות וכיוצא ישתה רק קצת יין, ויישן, ועיין בביאור הלכה (סימן תרצ"ה סעיף ב' ד"ה עד דלא ידע) שכתב בשם החיי אדם, שאם מפסיד איזו ברכה או מצוה בגלל השכרות, יצא שכרו בהפסדו.

יא. מי שאביו ביקש ממנו לא להשתכר בפורים, [ממדת חסידות] צריך לשמוע בקול אביו, ולקיים ע"י שינה³⁴ (גר"ח קניבסקי בספר מועדי הגר"ח).

יב. השותה יין שיעור רביעית, אסור לו להתפלל עד שיסור יינו (שו"ע סימן צ"ט סעיף א'), מיהו אם שתה רביעית יין בתוך הסעודה אינו צריך לשהות אלא א"כ מרגיש שהיין משפיע עליו גם בתוך הסעודה (משנה ברורה סימן צ"ט ס"ק ב').

יג. אם התפלל לפני שסר יינו לגמרי, אם היה יכול לעמוד לפני המלך באותה שעה, יצא בדיעבד, ואם לאו, תפילתו היה תועבה, וברכותיו לבטלה, וחייב לחזור ולהתפלל (שו"ע סימן צ"ט שם).

יד. מי שנרדם מתוך שכרותו ולא קם עד למחרת בבוקר, ולא התפלל ערבית, יש לו להתפלל שחרית שתים, דנחשב אונס ולא פושע (משנה ברורה סימן צ"ט ס"ק ו').

³⁴ מבואר דס"ל לגר"ח קניבסקי שאין חיוב להשתכר בפורים, שאם הוא חיוב, איך ישמע בקול אביו לבטל המצוה.

טו. כתב הרמ"א (בסימן תרצ"ה סעיף ב') בשם התרומת הדשן, שיכור שהזיק פטור כיון שיש לו דין שוטה, ובמשנה ברורה (ס"ק י"ג) כתב דהני מילי רק בנזק קטן ולא בנזק גדול, אך המהרש"ל בים של שלמה כתב שחייב דאל"כ לא שבקית חיי לכל בריה, שאם אחד שונא את חברו ישתכר ויזיק לו, ואין זה אלא הוללות, ושמחת פורים אינה אלא שמחה של מצוה, וכן כתוב בשו"ת יחיה דעת (חלק ה' סימן נ"ו) שכך היא דעת הרא"ש והטור.

טז. תלמיד חכם רשאי לשנות בפוריא לומר שהוא מבוסס למרות שאינו, עיין מסכת בבא מציעא (דף כ"ג ע"ב ומהרש"א בחידושי אגדות שם).

יז. יזהר כל אדם שלא יענה דבר הלכה כשהוא שתוי יין וכיוצא (רמ"א יר"ד סימן רמ"ב סעיף י"ג), ויש מקילים כשהוא שתה רק רביעית (סמ"ע סימן ז' ס"ק י"א), ואם הוא דבר שמפורש בפוסקים, אין חשש (רמ"א שם).

יח. יש ליזהר באמירת על הנסים בברכת המזון בסעודה, כיון שיש מי שאומר [שיטת הראב"ה] שאם לא אמרו, צריך לחזור, ומ"מ אם לא אמרו אינו חוזר משום סב"ל, עיין משנה ברורה (סימן תרצ"ה ס"ק ט"ו), ומ"מ יאמר אחר סיום הברכות, הרחמן יעשה לנו נסים כשם שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי וכו' (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה אות י"ד).

יט. הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה, שלא בזמנה, לא הוי הפסקה (שו"ע סימן ק"ח סעיף י"ב), וי"א שמי שהזכיר דבר שאין שייך לאותו היום, כגון שאומר זכרנו וכו' וכתבנו וכו', דאין זמן כתיבה היום, או שאמר יעלה ויבא עד לאחר יום ראש חודש הזה, שהוא שקר מוחלט שהיום אינו ראש חודש, דינו כשח באמצע תפילה וצריך לחזור, אבל אם לא אמר שקר, כגון שאמר זכרנו לחיים, ולא אמר וכתבנו, או הבדלה בחונן הדעת, שמזכיר מה שחנן לו השי"ת לב להבין ולהבדיל, וזה שייך בכל השנה לתת תודה להשי"י שחלק לו לב להבין ומדע לידע, או שאמר יעלה ויבא עד ביום ראש חודש הזה, דלא הוי שקר, רק כמוסיף בתפילתו, אף שאסור להוסיף בג' ראשונות ואחרונות, מ"מ כשח לא הוי (משנה ברורה סימן ק"ח ס"ק ל"ח).

ולכן מי שהיה מבולבל ואמר בפורים בימי מתתיהו וכו' במקום בימי מרדכי ואסר וכו', אין כאן שקר ולא חוזר, אלא שאם סיים עד הסוף על הניסים, ואמר וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, לכאורה הוי שקר, וצריך לחזור ולהתפלל. אולם, עיין במשנה ברורה (שם) שסיים שבחיי אדם כתוב שאף אם אמר שקר, אם כבר סיים הברכה, וכ"ש אם סיים תפילתו שאינו חוזר, א"כ ה"ה בנידון דידן לפי החיי אדם אינו חוזר, וסב"ל.

כ. אם נמשכה סעודת פורים עד הלילה והתפללו ערבית באמצע הסעודה, י"א שאין לומר על הנסים בברכת המזון, וי"א שבכל גווני יש לומר, ועל כן מהנכון לברך ברכת המזון קודם תפילת ערבית (משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק ט"ז).

